

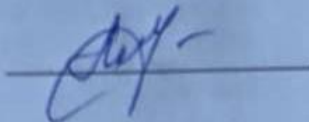
МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

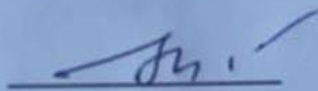
на тему: Пріоритетні напрями сталого розвитку регіонів

Здобувача вищої освіти
другого (магістерського)
рівня II курсу, групи
ЕМРМз-21-2 спеціальності
051 «Економіка» освітньо-
професійної програми
«Економіка міста та
регіону»

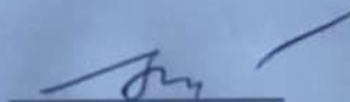
Лісовенко І.П.

Науковий керівник

Мацелюх Н.П.
д.е.н., професор

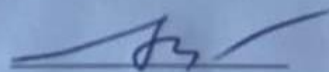
Керівник освітньо-
професійної програми

Мацелюх Н.П.
д.е.н., професор

Допущено до захисту рішенням кафедри економічної політики
протокол від «1» лютого 2023 № 10

Завідувач кафедри

Мацелюх Н.П.
д.е.н., професор

Ірпінь 2023

Реєстрація № 5

02.02.2023

(дата)

(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки

до захисту

(до захисту, на доопрацювання)

(дата)

(підпис відповідальної особи)

Результат за

906

(оцінка)

13.02.23

(дата)

(підпис)

Голова комісії:

(підпис)

Марущин О.П.

(ініціали)

Члени комісії:

(підпис)

Млацелак Ч.П.

(ініціали)

(підпис)

Бусета Л.В.

(ініціали)

(підпис)

Кернел М.А.

(ініціали)

ВІДГУК

наукового керівника на випускні кваліфікаційну (дипломну) роботу
здобувачки вищої освіти другого (магістерського) рівня
групи ЕМРМЗ-21-4
Лісовенко Ірини Павлівни

На тему: «Періоритетні напрями сталого розвитку регіонів».

За матеріалами: Південного регіону

Обсяг виконаної роботи: Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, містить 11 рисунків, 5 таблиць, додатки. Список джерел налічує 49 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 63 сторінок.

Загальна характеристика роботи. У роботі узагальнено теоретичні положення щодо імплементації цілей сталого розвитку на регіональному рівні; встановлено необхідність стратегічного планування розвитку регіонів задля досягнення європейського рівня сталого розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції обґрунтовано, що реформування системи державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів у рамках реалізації державної економічної регіональної політики має враховувати вплив факторів, які діють у воєнний період в Україні.

Наукова новизна та практична значимість роботи. Наукова новизна полягає в систематизації методичних основ, узагальненні цілей сталого розвитку регіону, а також виокремленні пріоритетних напрямів регулювання соціально-економічного розвитку України та її регіонів в контексті реалізації концепції сталого розвитку.

Рівень підготовки здобувачки. Кваліфікаційна робота підтверджує достатній рівень підготовки здобувачки та характеризує її як фахівця, здатну обґрунтовувати теоретичні положення та застосовувати на практиці.

Позитивні сторони та недоліки в роботі. Дослідження проведено на належному рівні, містить постановку проблеми, завдання для її реалізації та висновки. В основу написання кваліфікаційної роботи покладено методи теоретичного аналізу та систематизації, порівняння, аналізу та синтезу. Із рекомендацій важливо було більш детальніше розглянути моніторинг виконання цільових показників, пов'язаних з досягненням цілей сталого розвитку згідно стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року.

Відношення здобувачки до виконання роботи та загальна оцінка роботи. В цілому зміст роботи, поставлені завдання і висновки дають можливість стверджувати, що дослідження проведено відповідно затвердженого плану, виконане у визначені терміни, з використанням практичного матеріалу та можливістю його впровадження в діяльність територіальних громад Південного регіону. Кваліфікаційна робота відповідає всім вимогам, і може бути рекомендована до захисту перед ДЕК. За результатами проведеного дослідження її авторка заслуговує присвоєння кваліфікації «магістр».

Керівник кваліфікаційної роботи

Мацелюх Н.П.

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота здобувачки вищої освіти Лісовенко Ірини Павлівни після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри економічної політики, протокол від «1» лютого 2023 р. № 10 та допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Звідувач кафедри економічної політики
Керівник освітньо-професійної програми

Мацелюх Н.П.
Мацелюх Н.П.

Бланк оцінювання кваліфікаційної роботи

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, ПІБ
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	25		Жу
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		Жу
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		Жу
4. Рецензент	від 0 до 5	5		Жу
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	48		Жу

ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		Жу
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		Жу
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		Жу
4. Апробація	від 0 до 10	2		Жу
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	42		Жу
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		Жу

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.П.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5	13.02.23	Посніков

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

АНОТАЦІЯ

Пріоритетні напрями сталого розвитку регіонів

Мета роботи полягає в дослідженні сутності сталого розвитку, узагальненні та систематизації основних пріоритетних напрямів дослідження у контексті сталого розвитку регіонів України.

Завданнями роботи є визначення сутності та принципів забезпечення сталого економічного розвитку регіонів; дослідження механізму формування й реалізації регіональної політики сталого розвитку в Україні; проведення порівняльного аналізу економічного розвитку регіонів; виокремлення стратегічних напрямків сталого розвитку Південного регіону; визначення пріоритетних напрямів регулювання соціально-економічного розвитку України та її регіонів.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, методичні підходи та науково-практичні рекомендації щодо визначення пріоритетних напрямів сталого розвитку регіонів України.

Об'єктом дослідження виступає процес забезпечення сталого розвитку регіонів.

Базою дослідження виступає Південний регіон.

За результатами дослідження систематизовано методичні основи, узагальнено цілі сталого розвитку регіону, а також виокремлено пріоритетні напрями регулювання соціально-економічного розвитку України та її регіонів в контексті реалізації концепції сталого розвитку.

Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для проведення ефективної політики сталого розвитку у регіонах України.

Дипломна робота містить вступ, три розділи, висновки, 11 рисунків, 5 таблиць, додатки. Список джерел налічує 49 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 63 сторінок.

Ключові слова: сталий розвиток, стійкий розвиток, регіональна політика сталого розвитку.

Рік виконання дипломної роботи 2022.

Рік захисту роботи 2023.

SUMMARY

Priority Areas of Sustainable Development of Regions

The purpose of the work is to study the essence of sustainable development, generalize and systematize the main priority areas of research in the context of sustainable development of the regions of Ukraine.

The tasks of the work are to determine the essence and principles of ensuring sustainable economic development of regions; study of the mechanism of formation and implementation of the regional policy of sustainable development in Ukraine; carrying out a comparative analysis of the economic development of the regions; identification of strategic areas of sustainable development of the Southern region; determination of priority areas of regulation of socio-economic development of Ukraine and its regions.

The subject of the research is the theoretical and methodological foundations, methodological approaches and scientific and practical recommendations for determining the priority areas of sustainable development of the regions of Ukraine.

The object of the study is the process of ensuring the sustainable development of regions.

The Southern region is **the base of the study.**

Based on the results of the study, the methodical foundations were systematized, the goals of the sustainable development of the region were summarized, and the priority areas of regulation of the socio-economic development of Ukraine and its regions were identified in the context of the implementation of the concept of sustainable development.

The practical significance of the obtained results is that they can be used to implement an effective sustainable development policy in the regions of Ukraine.

The thesis contains an introduction, three chapters, conclusions, 11 figures, 5 tables, appendices. The list of sources includes 49 names. The total volume of work is 63 pages.

Keywords: sustainable development, sustainable development, regional sustainable development policy.

The year of completion of the thesis 2022.

Year of protection of work 2023.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	8
1.1. Сталий економічний розвиток регіонів: сутність та принципи його забезпечення	8
1.2. Механізм формування й реалізації регіональної політики сталого розвитку в Україні	16
РОЗДІЛ 2. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА СТАН РОЗРОБЛЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	25
2.1. Порівняльний аналіз економічного розвитку регіонів	25
2.2. Стратегічні напрямки сталого розвитку Південного регіону	39
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ	50
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Світові та зокрема європейські тенденції до трансформацій соціально-економічного та політичного розвитку країн на основі нових більш ефективних векторів економічного зростання супроводжуються глибокими змінами національних систем державного управління регіональним економічним розвитком. Трансформації продуктивних сил та виробничого потенціалу регіонів, зумовлені неефективною реалізацією структурноінноваційної моделі економічного розвитку України та її регіонів, а також наслідками світової фінансової кризи, вимагають системного і стратегічного підходу до державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Реформування системи державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів у рамках реалізації державної економічної регіональної політики має враховувати вплив нестабільності економічної системи регіону, країни та національних економік світу, примітивність інституціонального розвитку на всіх рівнях управління, стратегічний план розвитку регіонів, необхідність досягнення європейського рівня сталого розвитку національної економіки, щоб підвищити рівень конкурентоспроможності економіки.

Проблему соціально-економічного розвитку регіонів, зокрема реалізації принципів державного управління і державного регулювання розвитку регіонів в умовах стратегії сталого розвитку та впровадження структурноінноваційної моделі економічного розвитку регіонів вивчають: С. Біла, Л. Браун, З. Варналій, А. Гнатенко, Данілов-Данільян, О. Жихор, В. Жук, М. Кушнір, К. Лосев, О. Шевченко та інші. Незважаючи на широке коло проблемних питань, які досліджені науковцями, ще потребують подальших досліджень, уточнень, узагальнення та систематизації цілий ряд теоретичних і методологічних питань про сталий розвиток та та визначення саме пріоритетних напрямків регіонального розвитку.

Головною метою дипломної роботи є дослідження сутності сталого розвитку, узагальнення та систематизація основних пріоритетних напрямів дослідження у контексті сталого розвитку регіонів України.

Завданнями, що повинні бути вирішені у роботі є:

- визначення сутності та принципів забезпечення сталого економічного розвитку регіонів;
- дослідження механізму формування й реалізації регіональної політики сталого розвитку в Україні;
- проведення порівняльного аналізу економічного розвитку регіонів;
- виокремлення стратегічних напрямків сталого розвитку Південного регіону;
- визначення пріоритетних напрямів регулювання соціально-економічного розвитку України та її регіонів.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення сталого розвитку регіонів.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, методичні підходи та науково-практичні рекомендації щодо визначення пріоритетних напрямів сталого розвитку регіонів України.

Для досягнення поставленої мети та концептуальної цілісності в роботі використано загальнонаукові й спеціальні методи: аналізу та синтезу; систематизації та узагальнення; просторовий; статистичні; графічний і картографічний; комп'ютерної обробки та аналізу інформації за допомогою програм Microsoft Excel.

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України та управлінь статистики в регіонах, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства розвитку громад та територій України, інших міністерств і відомств, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна результатів дипломної роботи полягає в систематизації методичних основ, узагальненні цілей сталого розвитку регіону, а також виокремленні пріоритетних напрямів регулювання соціально-економічного розвитку України та її регіонів в контексті реалізації концепції сталого розвитку.

Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, містить 11 рисунків, 5 таблиць, додатки. Список джерел налічує 49 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 63 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

1.1. Сталий економічний розвиток регіонів: сутність та принципи його забезпечення

Виникнення поняття «сталий розвиток» пов'язане із бурхливим розвитком світової економічної системи у другій половині XX ст. Прискорення темпів науково-технічного прогресу та глобальне розповсюдження ідеології суспільства споживання, за якої головним пріоритетом населення ставало споживання якомога більше товарів, призвели до нестачі та часткового вичерпання невідновних природних ресурсів. Водночас з'явилися перші ознаки глобальних екологічної та соціальної кризи, пов'язаних із забрудненням довкілля та загостренням суспільних проблем.

У результаті такої ситуації провідні світові аналітики усвідомили необхідність переходу до нової моделі розвитку економічної, соціальної та екологічної систем. Оптимальне поєднання елементів цих систем запропоноване в межах концепції «сталого розвитку».

Сталий розвиток в найбільш загальному вигляді – це задоволення поточних потреб без шкоди потребам майбутнього покоління. Такий розвиток відбувається на стику економічної, соціальної та екологічної сфер.

Сама ідея «сталого розвитку» має екологічне походження і виникла в зв'язку з усвідомленням, що господарська діяльність людини набула в XX ст. масштабів і форм, загрозливих відтворенню нашого природного середовища.

Сталий розвиток регіону, на нашу думку, це закономірність по темпу приросту економічного, людського, інтелектуального, екологічного та соціального капіталу, пов'язана з відтворенням валового територіального продукту, зростанням частки послуг у структурі економіки регіону та інфраструктурного потенціалу [2].

Перше визначення поняття «сталий розвиток» було запропоновано Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН (комісія Брундтланд): «Сталий розвиток – це такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольнити свої особисті проблеми» [27]. У доповіді «Повестка дня на XXI век» сталий розвиток визначається, як «...збалансований соціально-економічний розвиток, що здійснюється з позиції забезпечення охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування, враховує життєві інтереси не тільки сьогодення, але й майбутніх поколінь» [13]. Міжнародний інститут сталого розвитку (Канада) формулює сталий розвиток, як «... об'єднання єдиного навколишнього середовища, економічної ефективності та добробуту народів» [19].

У науковій літературі науковці різних країн світу по-різному тлумачать поняття «сталий розвиток». Так, В. Данилов-Данильян відмічає, що стійкий – це такий розвиток, «... при якому вплив на навколишнє середовище зостається в межах господарської ємності біосфери, так що не руйнується природна основа, створювані умови життя не тягнуть деградації людини і соціально-деструктивні процеси не розвиваються до масштабів, що загрожують безпеці суспільства» [10]. Т. Яригіна визначає стійкий розвиток, як «...розвиток, який задовольняє потреби теперішнього покоління, не приносячи в жертву можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [49]. Б. Буркинський, В. Степанов і С. Харічков під сталим розвитком розуміють здатність еколого-економічної системи «...витримувати зміни, які спричинені зовнішніми й внутрішніми впливами в економічних та екологічних підсистемах, а також здатність збереження визначеної динамічної рівноваги» [3]. На думку М. Багрова, сталий розвиток – «...гармонізація трьох структурних підсистем цивілізаційного світу – соціуму, економіки та навколишнього середовища» [1].

Враховуючи те, що світовою спільнотою, а також науковцями вже витрачено безліч зусиль, коштів і часу, проте необхідно відзначити, що на теперішній час не існує загальноприйнятого визначення стійкого або сталого

розвитку. Більше того, проведені дослідження свідчать, що вчені використовують різні формулювання, при цьому терміни «стійкість» і «сталість» інколи використовують як синоніми. Тлумачні словники також не надають зрозумілих роз'яснень щодо їхньої різниці.

К.В. Стецюк розглядає становлення і варіанти адекватного перекладу на українську мову таких англomовних термінів як «sustainable development» та «sustainability». Вченим зазначено, що різні автори по різному визначають термін «sustainable development», зокрема одна група вчених вважає цей термін «сталим розвитком», інша – «збалансованим розвитком» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Аналіз варіантів перекладу на українську мову англomовного терміну
«sustainable development»**

Термін «sustainable development» вважають	
«сталим розвитком» Н. Авраменко, О. Вишенська, С. Дорогунцов, Є. Желібо, В. Підліснюк, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, О. Ральчук, І. Рудик, Г. Рябікова, В. Трегубчук	«збалансованим розвитком» Г. Білявський, Т. Дементьєва, В. Ісасенко, Р. Карпюк, О. Личак, І. Селютіна, О. Тараріко, О. Тимченко

Джерело: [30]

Всебічний аналіз підходів до розуміння термінів «sustainable development» та «sustainability» дає можливість сформулювати думку про те, що збалансований розвиток виникає там і тоді, де і коли мають місце рівноваги двох чинників: створення і руйнування. Таким чином, термін «збалансований» характеризує одну зі сторін процесу розвитку – узгодженість, пропорційність, правильність, співвідношення усіх елементів, однак жодним чином не вказує на здатність необмеженого зберігання у часі своєї якості.

Як показав аналіз тлумачень сутності поняття «сталий розвиток» у науковій літературі, більшість авторів тлумачать зміст поняття «сталий розвиток» на основі процесного та системного підходів й виділяють такі його аспекти: раціональне використання природних ресурсів; збереження та відтворення довкілля; підвищення ефективності економічної діяльності; подолання соціальних проблем; врахування інтересів майбутніх поколінь.

Регіон як суб'єкт сталого розвитку виступає як відтворювальна система, яка характеризується взаємодією ресурсних підсистем: екологічної, соціальної, економічної та інноваційної, єдність яких забезпечується складною системою прямих і зворотних зв'язків через систему управління регіональним розвитком.

Як суб'єкт специфічних соціально-економічних відносин розвиток регіонів пов'язаний з територіальною організацією суспільного виробництва і є особливим структурним елементом національної системи виробничо-управлінських відносин, що означає збалансованість чотирьох найважливіших груп [37]:

1) політичних чинників – передбачають урахування геополітичної складової регіонального розвитку, показники ефективності політичних інститутів, громадянських утворень, політичну культуру, дотримання принципів децентралізації;

2) економічних чинників – ключовими з яких є ефективність й динамічність відтворювальної структури регіону, стан виробничої та ринкової інфраструктури, ступінь просторової диференціації території, глобалізація та економічна інтеграція;

3) екологічних чинників – включають швидкість відтворення природних ресурсів, показники якості середовища, асиміляційний потенціал;

4) соціальних та культурних чинників – сукупність соціально-економічних індикаторів та показників, в основі яких лежать соціально-економічні інтереси.

Наведена система чинників безпосередньо впливає на стійкість розвитку соціально-економічної системи регіонів та визначає її управлінські складники.

Сталий розвиток будь-якої системи має певні властивості, серед яких вчені виділяють такі: стійкість, опірність, адаптивність, витривалість, толерантність.

Сталий розвиток регіону це процес постійного перетворення якісних та кількісних характеристик регіональної соціо-еколого-економічної системи, метою якого є досягнення динамічної рівноваги між суспільством, економікою та довкіллям, забезпечуючи при цьому добробут майбутніх поколінь.

Активна діяльність суб'єктів сталого розвитку регіону у напрямку досягнення визначених цілей повинна реалізовуватись через систему інструментів стимулювання сталого розвитку регіону. Об'єкти господарювання під дією стимулів та мотивів мають обирати такі напрями своєї діяльності, які будуть направлені на досягнення сталого розвитку регіону [16].

Як слушно зазначає В. Ільченко, основна мета впровадження концепції сталого розвитку на регіональному і локальному рівнях полягає у [18, с. 388]:

- 1) поліпшенні соціально-економічної бази та її більш ефективному використанні;
- 2) підвищенні рівня й якості життя громадян;
- 3) збільшенні обсягів виробництва якісної конкурентоспроможної продукції;
- 4) створенні нових робочих місць та відтворенні трудових ресурсів;
- 5) раціональному використанні природних ресурсів, створенні умов для їх відновлення;
- 6) гарантованому забезпеченні житлом соціально-незахищених верств населення;
- 7) поліпшенні екологічного стану населених пунктів і створенні безпечних умов для життя їх мешканців.

Забезпечення сталого розвитку регіонів України – це стратегічне завдання державного і місцевого управління. Вирішенню цього завдання сприяють прийняті на державном рівні нормативні акти, зокрема, Закон України «Про засади державної регіональної політики» [33] та Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» [36], Цілі сталого розвитку України до 2030 року [48], Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [34] та План заходів на 2021-2023 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [31].

Крім того, інструментами регіонального розвитку слугують і регіональні стратегії розвитку, плани заходів із реалізації регіональних стратегій,

інвестиційні програми та проекти, які спрямовані на розвиток конкретних регіонів.

Так, Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки має на меті прискорення економічного зростання регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності, створення нових робочих місць, підвищення рівня зайнятості населення та ін. Вона спрямована на ефективне використання державних ресурсів територіальних громадах і регіонів, сталий розвиток населених місць, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання вітчизняних природних ресурсів [34].

У Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» найголовнішими цілями державного регулювання регіонального розвитку визначено поєднання економічних, соціальних і екологічних інтересів у загальнодержавному вимірі та на регіональному рівні за умови ефективного і раціонального використання потенціалу регіонів задля задоволення інтересів їх жителів та всієї держави [36].

Водночас, відповідно до Державної цільової програми відновлення та розбудова миру в східних регіонах України, яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 1071, модернізація різних аспектів життєдіяльності східних регіонів України як в економічній, так і в соціальній та екологічній сферах, також має відбуватися на засадах сталого розвитку. Це, своєю чергою, передбачає: нарощування економічного потенціалу; відновлення й розвиток соціальної сфери; підтримку малого та середнього бізнесу; реалізацію проектів екологічного спрямування та заходів з охорони навколишнього природного середовища; сприяння розвитку інститутів громадянського суспільства і різних форм самоорганізованої діяльності громадян тощо [35].

Однак сталий розвиток регіонів прямо залежить від забезпечення регіонів України ресурсами розвитку, їх підтримки, відтворення і збільшення. Саме це забезпечення визначає ресурсне обґрунтування стратегічних планів регіонального розвитку.

Принциповим положенням концепції сталого розвитку регіонів є те, що сама територія виступає як проєкт або комплекс проєктів. Саме проєктно-

територіальний підхід створює умови для забезпечення результативності у досягненні цілей регіонального розвитку за рахунок поєднання різних галузевих стратегій, які реалізуються в конкретному регіоні.

Стратегія розвитку кожного регіону має свої певні відмінності, що відповідають ресурсним можливостям та перспективам життєдіяльності території. Загальною схематичною структурою стратегії можна представити таким чином (рис. 1.1):

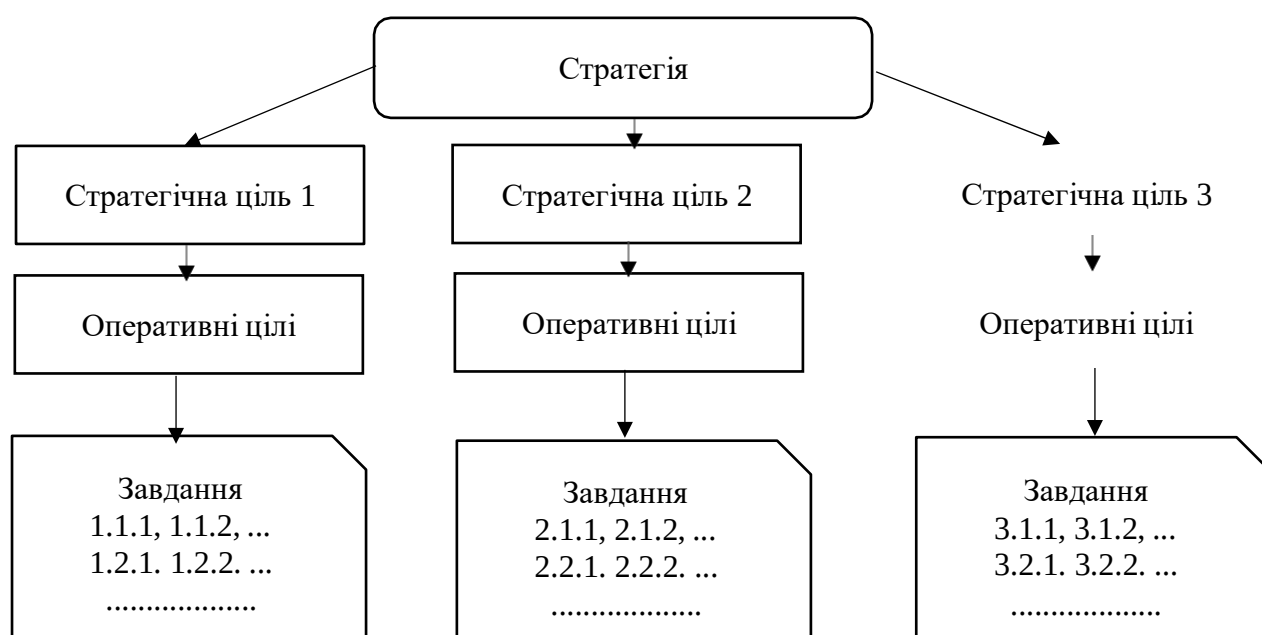

Рис. 1.1. Структура стратегії розвитку регіону

Джерело: [42]

З рис.1.1 можна побачити, що на першому рівні представлені стратегічні цілі, яких за рекомендаціями зазначеної вище Методології може бути 3–6. Саме така кількість стратегічних цілей передбачає оптимальне використання ресурсів регіону і досягнення ефективної реалізації стратегії. На другому рівні визначені оперативні цілі, які сприяють досягненню відповідної стратегічної цілі, в основному вони представлені відповідними програмами або проєктами регіону з конкретними термінами реалізації та кількісними індикаторами. Нарешті, третій рівень стратегії представлений завданнями, або конкретними заходами, які

необхідні для реалізації визначених стратегічних цілей. Виконання завдань також має конкретні терміни та визначених відповідальних осіб [25].

Основні принципи сталого розвитку були сформульовані на Конференції Організації Об'єднаних Націй, присвяченій питанням навколишнього середовища (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Надалі і вітчизняні, і зарубіжні дослідники пропонували свої формулювання принципів сталого розвитку.

Розглянемо найбільш важливі, в аспекті даного дослідження, судження з приводу набору принципів сталого розвитку, висловлювані в сучасній економічній літературі.

Слід погодитися з думкою Квятковської Л.А., що в перелік принципів, на основі яких має здійснюватися сталий розвиток регіональних систем, слід включити [22]:

- забезпечення збалансованості економіки та екології;
- забезпечення збалансованості економічної та соціальної сфер у людському вимірі, що означає максимальне використання в інтересах населення тих ресурсів, які дає економічний розвиток;
- розв'язання завдань, пов'язаних з розвитком не лише в інтересах сучасного покоління, але і всіх наступних поколінь, що мають рівні права на ресурси.

Багато дослідників, вважають, що при втіленні підходу сталого розвитку на практиці велике значення мають наступні принципи [2]:

- принцип «люб'язності», який гласить, що недолік наукової обґрунтованості не може бути використаний в якості причини відстрочки заходів щодо запобігання природного деградації;
- принцип інтеграції та координації політики;
- принцип планування;
- принцип партнерства;
- принцип демократії;
- принцип справедливості.

Вельми важливо для забезпечення сталого розвитку регіональних соціально-економічних систем дотримання принципів, що відносяться безпосередньо до підсистеми управління [2]:

- принцип холізму – система управління повинна бути функціонально цілісною;
- принцип необхідної різноманітності систем управління. Всі регіони характеризуються неоднорідністю територіальної, галузевої, природно кліматичної, демографічної та соціальної структури;
- принцип єдності мети.

Необхідно зазначити, що принципи сталого розвитку тісно взаємопов'язані, доповнюють один одного, і не можна керуватися тільки одним принципом (або декількома), ігноруючи інші принципи, ні в практичній, ні в дослідницькій роботі.

Отже, слід підсумувати, що розуміння сутності сталого розвитку, як сучасної загальносвітової тенденції, узагальнення та систематизація основних напрямів досліджень цього питання дають змогу здійснювати ефективне управління сталим розвитком України.

1.2. Механізм формування й реалізації регіональної політики сталого розвитку в Україні

На нинішньому етапі українського державотворення особливого значення набувають питання розбудови демократичного суспільства та соціально орієнтованої ринкової економіки. Пришвидшення ж стійкого економічного зростання регіонів є наслідком успішного сприйняття ними загальнодержавних установок і реформацій, які доповнюються селективною прямою підтримкою центром окремих регіонів, в яких не спрацьовують новації макроекономічної політики. Саме тому невід'ємним елементом цього процесу є розроблення і впровадження комплексного механізму формування і реалізації регіональної політики сталого розвитку.

Доволі швидко запровадження в Україні механізмів формування і реалізації регіональної політики сталого розвитку, на думку українських вчених та іноземних партнерів, спроможне створити реальні передумови набуття нашою державою асоційованого членства в ЄС. Як свідчить міжнародний досвід, задля формування умов сталого розвитку країни, насамперед, необхідно зосередитися на реалізації таких пріоритетних складових частин [23]:

1) економічна – передбачає ефективне використання всіх видів ресурсів, орієнтованих на зниження або усунення тиску на природні екосистеми;

2) екологічна – як шлях відновлення первинної якості стану природного середовища до рівня, що не шкодить здоров'ю людини і природним екосистемам, збереження його на цьому рівні, досягнення його максимально можливого поліпшення;

3) соціальна, яка передбачає підвищення добробуту і якості життя людини, бо саме людина виступає глибинною причиною всіх змін у суспільстві. На наше глибоке переконання, зосередження на цих складових частинах сприятиме посиленню координації дій органів державної влади, неурядових структур, підприємств різних форм власності під час вирішення проблем охорони довкілля та структурної перебудови економіки.

Регіональна економічна політика формується за допомогою загальнонаукових (проблемний підхід, системний підхід) і спеціальних методів, з врахуванням класифікації та типології регіонів. Для провадження ефективної антикризової політики, важливо провести аналіз економіки регіонів розглядаючи показник економічного потенціалу регіону в ролі основного індикатора стану регіонального розвитку. При цьому наявні регіони диференціюють на чотири групи (рис. 1.2).

У країнах з розвинутою економікою «депресивними» регіонами вважають регіони, для яких рівень індикаторів нижчий від середніх значень по країні не менше ніж на 25%. Як індикатори слугують валовий регіональний продукт (ВРП) на одну людину, регіональний індекс розвитку людського потенціалу, рівень доходів, рівень безробіття і т.д. Щодо методів комплексного оцінювання

розвитку регіонів, то найдоцільніше застосовувати метод багатовимірного порівняльного аналізу, який оперує комплексом вихідних індикаторів, як матрицями вихідних даних.

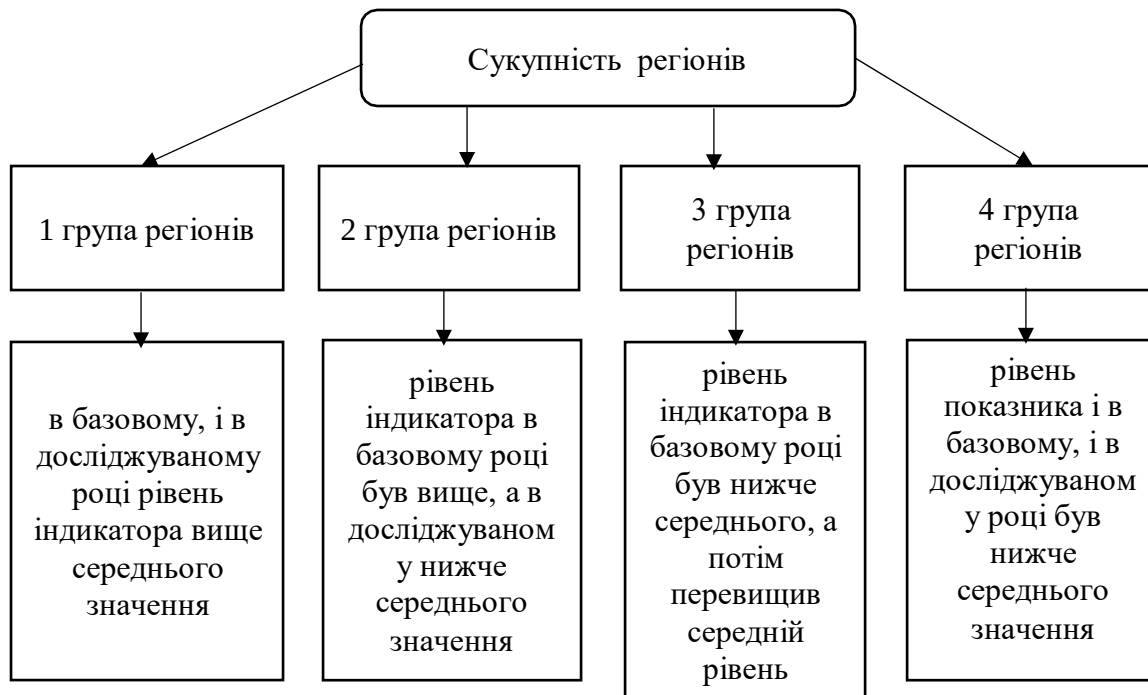

Рис 1.2. Диференціація регіонів в дослідженнях з оцінки потенціалу регіонів

Джерело: [21]

Економічний потенціал (ЕП) входить до опорних категорій економічної теорії, за допомогою якого оцінюється поточний стан та перспективи розвитку господарських систем як мікро-(підприємство), так і мезо-чи макrorівнів (регіон, національне господарство, відповідно).

З точки зору регіону розробка стратегії його стійкого розвитку має передбачати виокремлення серед своїх ключових компонентів чинника сталого розвитку реального сектора економіки регіону, оскільки рівень розвитку його інфраструктури може слугувати саме тією умовою, що спонукатиме зовнішніх інвесторів схилити свій вибір на користь даної території.

Передумови досягнення та підтримки сталого розвитку регіону обумовлені факторами регіонального характеру можна подати наступним чином (рис 1.3):

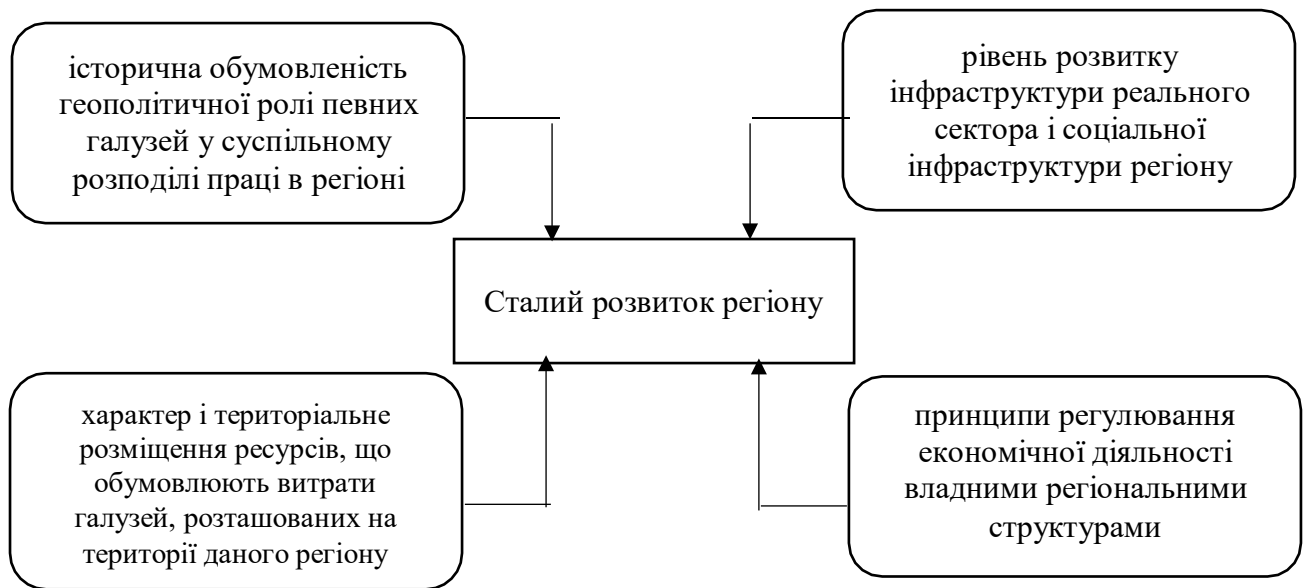

Рис. 1.3. Передумови досягнення та підтримки сталого розвитку регіону

Джерело: [21]

Таким чином, стійкий розвиток регіону передбачає використання якісної злагодженої системи моніторингу розвитку його території. При цьому дуже важливим є підбір оптимальних інструментів моніторингу, що ґрунтується на оцінці потенціалу регіону, лівову частку якої складає оцінка інфраструктури реального сектора досліджуваного регіону.

Задля втілення в життя стратегії сталого розвитку регіонів необхідно мати такий механізм, який спирається на внутрішні й зовнішні економічні інтереси країни та регіонів, адже центральною рушійною силою будь-якої держави є регіони і тільки комплексність розвитку дає змогу забезпечити прогрес у кожній ланці господарства і життєдіяльності людей.

Економічна стратегія будь-якої держави визначає трансформацію пріоритетів і механізмів державного втручання в економіку регіонів для реалізації його стратегічних цілей на довгостроковий період. У працях З. Варналія, Я. Генціяж, З. Герасимчук, Т. Желюка, Т. Миронової, Н. Нижник, Г. Саєнка, Д. Стеценка, В. Трегубчака свого часу запропоновано окремі механізми, впровадження яких сприяє вдосконаленню соціально-економічного розвитку регіонів, а саме: механізм економічного регіонального розвитку [38],

організаційно-економічний механізм формування стратегічних напрямів розвитку регіонів [6], організаційний механізм формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону [28, с. 425–434], механізм управління процесами соціально-економічного розвитку регіону [15; 26], механізм розроблення та реалізації прогностичних та програмних документів економічного і соціального розвитку регіонів [44], механізм реалізації стратегії [5], механізм регулювання процесів стратегічного планування суб'єктів господарювання, що реалізують стратегію [41], механізм підвищення конкурентоспроможності регіону [43, с. 114–119].

Проаналізувавши запропоновані механізми, можна зазначити, що вони забезпечують розвиток одного напрямку в регіоні і не охоплюють всю систему загалом. Це певним чином гальмує формування ефективної економіки та її перехід до сталого розвитку. Крім того, механізм сталого розвитку будь-якого регіону має вписуватися в національну і світову стратегію розвитку, тому ієрархія цілей стратегії така, що світові цілі не можна безпосередньо відтворити в регіоні – їх можна тільки певним чином співвіднести між собою. Ми вважаємо, що в комплексному механізмі стратегії сталого розвитку регіону його дієвість забезпечена такими напрямками розвитку регіону, як правові, організаційні, фінансові, економіко-інноваційні, соціальні, екологічні та інформаційні.

Формування правового механізму задля забезпечення сталого розвитку регіону можливе за умов створення необхідної нормативно-правової бази, що регламентує взаємне представництво інтересів та розмежування повноважень між центральними та місцевими органами влади й органами місцевого самоврядування, яка б запобігала дискримінації громадян у різних аспектах суспільного життя та перетворила Україну на дійсно правову державу. Задля цього необхідно адаптувати національне законодавство з питань регіональної політики до світових норм і стандартів.

Потужний розвиток економіки можливий за умов її інноваційної спрямованості, коли поряд з урахуванням специфічних особливостей країни та національного менталітету вона стане економічною основою для вирішення

економічних, соціальних і екологічних проблем у суспільстві, а також зниження диференціації населення та усунення бідності. Тому економіко-інноваційний механізм передбачає застосування такої сукупності заходів, які б найефективніше сприяли подоланню проблем і спрямовували розвиток регіону в напрямі інноваційно-інвестиційного, високотехнологічного, ресурсощадного й екологічно безпечного виробництва. Розроблення механізму регулювання розвитку інновацій має базуватися на системному програмному підході, що дає змогу комплексно підійти до врахування вимог ринку, особливостей розвитку та функціонування певних територій, забезпечити цільову мобілізацію наявних ресурсів, виробити систему дієвих заходів із регулювання та підтримання інноваційного розвитку в регіоні.

В умовах фінансової нестабільності найпроблемнішим структурним елементом інноваційного потенціалу регіону є фінансово-кредитна система, яка має охоплювати сукупність джерел надходження грошей в інноваційну сферу, механізм акумулювання грошових надходжень, механізм оцінки ефективності інвестицій в інновації, механізм контролю за використанням інвестиційних ресурсів [4, с. 160–166].

Економіко-інноваційний механізм та врегулювання ринкових відносин мають бути спрямовані на раціональне природокористування, зниження навантаження на екосистему, залучення бюджетних та позабюджетних коштів на виконання державних та регіональних програм впровадження ідей сталого розвитку. Організаційний механізм сталого розвитку регіону необхідно запровадити такий, щоб територіальні органи були зацікавлені в ефективній роботі всіх підприємств території, незалежно від форми власності, а останні мали відчутну віддачу від комплексності розвитку.

Соціальний механізм має сприяти створенню умов задля підвищення рівня і якості життя населення регіону через запровадження соціальних стандартів, формування оптимальної мережі закладів соціальної інфраструктури, спрямування інвестицій в їх подальший розвиток і підвищення якості послуг. Індикаторами соціальної орієнтації розвитку регіону треба вважати динаміку

реального рівня споживання соціальних благ, народжуваність і смертність, фізичне та духовне здоров'я населення, тривалість життя тощо. Соціально орієнтований регіональний розвиток потребує створення в регіонах нових робочих місць і реальної реалізації регіональних програм зайнятості. Соціальну орієнтацію регіонального розвитку треба оцінювати і забезпечувати з урахуванням ідей сталості та збалансованості.

До основних функцій цього механізму в контексті усталення темпів економічного зростання регіонів України належать [23]: поліпшення якості вирішення гострих соціальних проблем (зокрема проблем ринку праці, забезпечення вертикальної соціальної мобільності населення, адаптації в суспільстві молоді); подальший розвиток ринків соціальних послуг, зокрема щодо диверсифікації оптимізації доступу до них, а також «мереж знань»; підвищення внеску освіти і науки в модернізацію економіки шляхом формування системи безперервної освіти, актуалізації змісту й оптимізації структури професійної освіти, задоволення потреб господарського комплексу у кваліфікованих кадрах фахівців і робітників; розвитку наукових досліджень прикладного спрямування, елементів і цілісних територіальних систем інноваційного господарювання (регіональних освітньо-науково-виробничих кластерів); створення умов та ефективних механізмів утвердження відкритого громадянського суспільства.

Домінантою екологічного вектора регіональної політики сталого розвитку має бути імператив збереження функціонування екосфери на рівні, достатньому для реалізації потреб людства. Натомість запровадження екологічного механізму передбачає збереження екологічної рівноваги, бо «за оцінкою фахівців, природа може витримати розвиток промислового виробництва в разі ігнорування екологічних аспектів не більше ніж 25 років, а надалі з'являються кризові явища у вигляді втрати лісів, спустошення, погіршення якості прісної води, втрати біологічного різноманіття» [24, с. 81–88]. Дієвими важелями екологічного механізму можуть стати: екологічне страхування як форма відшкодування збитків, заподіяних порушенням права громадян на безпечне для життя та

здоров'я довкілля, яке поширене в багатьох країнах ЄС; екологічна освіта, що охоплює популяризацію екологічної програми національного розвитку; сприяння розробленню й впровадженню екоінновацій; поліпшення інвестиційного клімату в регіоні, насамперед, шляхом зниження екологічного ризику; вдосконалення екологічної інфраструктури виробничої сфери; стимулювання системи екологічно орієнтованого підприємництва; організація взаємодії державних структур управління з науково-дослідними організаціями екологічної спрямованості в межах реалізації пріоритетних еколого-економічних проєктів і ініціатив; екологізація процесів споживання й надання послуг, умов формування особистості й трудових ресурсів, типів і видів стандартів; екологічна паспортизація регіону.

Роль інформаційного механізму в забезпеченні сталого розвитку регіону полягає у формуванні та застосуванні спеціалізованих комп'ютерних програм задля ефективного внутрішнього управління регіоном, подальшому розвитку інформаційних технологій і систем задля надання інформації щодо багатоваріантних аспектів функціонування економіки регіону, всебічній інформатизації населення, автоматизації систем господарського управління; глобалізації комп'ютерних мереж через інтернет та використанні міжнародного досвіду інформаційного регулювання регіональних систем. Важливим фактором посилення інформаційно-аналітичного забезпечення сталого розвитку регіону (міста, району, області) є проведення соціального моніторингу та складання паспорту, який розглядається як система безперервного стеження за ситуацією в кожному регіоні.

Таким чином, впровадження комплексного механізму формування і реалізації регіональної політики сталого розвитку полягає в забезпеченні збалансованого розвитку всіх сфер регіональної економіки на основі виваженого використання ресурсів задля вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Особливу увагу при цьому варто приділяти вивченню ролі інновацій, вдосконаленню управління, ефективній роботі всіх підприємств території, а

також застосуванню соціальних гарантій та пілґ задля підвищення якості життя населення.

РОЗДІЛ 2. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА СТАН РОЗРОБЛЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

2.1. Порівняльний аналіз економічного розвитку регіонів

В сучасних умовах ефективність розвитку країни, регіонів та окремих територій розглядається у контексті нової парадигми «сталого розвитку», що передбачає перехід соціально-економічних систем до моделі, яка здатна забезпечувати стійке економічне зростання, високий рівень соціальної справедливості й людського розвитку та екологічно-безпечне природокористування, тобто формує умови для задоволення потреб не тільки нинішнього, а й наступних поколінь.

Кожний регіон має свої унікальні ресурси та можливості для реалізації Цілей сталого розвитку, зниження або пом'якшення екологічних проблем, модернізації економіки, створення умов для розвитку підприємництва, покращення інвестиційного клімату та життя населення завдяки запровадженню системного стратегічного підходу до управління. Як зазначає Вишиванюк М.В., «При стійкому розвитку регіональні інтереси реалізуються найбільшою мірою. Тому на сучасному етапі перед регіональними органами постало завдання підтримки певних параметрів стійкості за рахунок внутрішньо регіональних ресурсів. Проводиться з метою визначення можливості вирішення завдань соціально-економічного розвитку регіонів комплексна оцінка рівня соціально-економічного розвитку регіонів України у поточному та перспективному періодах із використанням наявних внутрішніх джерел і резервів економічного зростання, спрямованих на реалізацію соціально-економічної політики» [29, с.147].

Моніторинг та аналіз показників соціально-економічного розвитку має виключно важливе значення, оскільки дозволяє встановлювати можливість реалізації національної стратегії регіонального розвитку в умовах економічної кризи, соціально-політичної нестабільності та напруженості в суспільстві,

підвищеної динамічності показників, що характеризують ці процеси. На основі системи показників можна формувати систему моніторингу соціально-економічного розвитку як на глобальному, національному, так і на регіональному рівні, що дасть змогу своєчасно виявити існуючі диспропорції.

Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів пропонується досліджувати із урахуванням фактора нестабільного макроекономічного середовища на національному рівні загалом за такими напрямками [40]:

I. Аналіз тенденцій соціальної нестабільності за регіонами України:

- дохід населення за регіонами України та наявний дохід у розрахунку на одну особу;
- середньомісячна заробітна плата по регіонах;
- рівень безробіття та зайнятості населення за регіонами України;
- інфраструктура освіти населення за регіонами України: заклади дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти;
- інфраструктура закладів охорони здоров'я.

II. Аналіз тенденцій економічної нестабільності за регіонами України:

- кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності;
- показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами;
- загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств.

Таким чином, аналізуючи аспекти нерівномірності регіонального розвитку, варто акцентувати увагу на необхідності ширше використовувати можливості держави та суспільства для згладжування диспропорцій соціально-економічного розвитку.

Одним з основних індикаторів стану економіки регіону є показник валового регіонального продукту, який допомагає охопити всі особливості регіональної структури виробництва, а рівень валового регіонального продукту

в розрахунку на одну особу населення дає можливість виділити найбільш продуктивні регіони України.

За підсумками 2020 року усі регіони продемонстрували зростання валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу населення у порівнянні з показниками 2019 року, і в середньому по Україні цей показник склав 101138,0 грн. (у 2019 році – 94633,0 грн).

Традиційним лідером серед інших регіонів за цим показником є місто Київ (342247,0 грн). Також вищим за середньоукраїнський показник валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу населення зафіксовано у таких промислово розвинених регіонах, як Полтавська (136608,0 грн.), Київська (135817,0 грн.) та Дніпропетровська (126209,0 грн.) області (рис. 2.1).

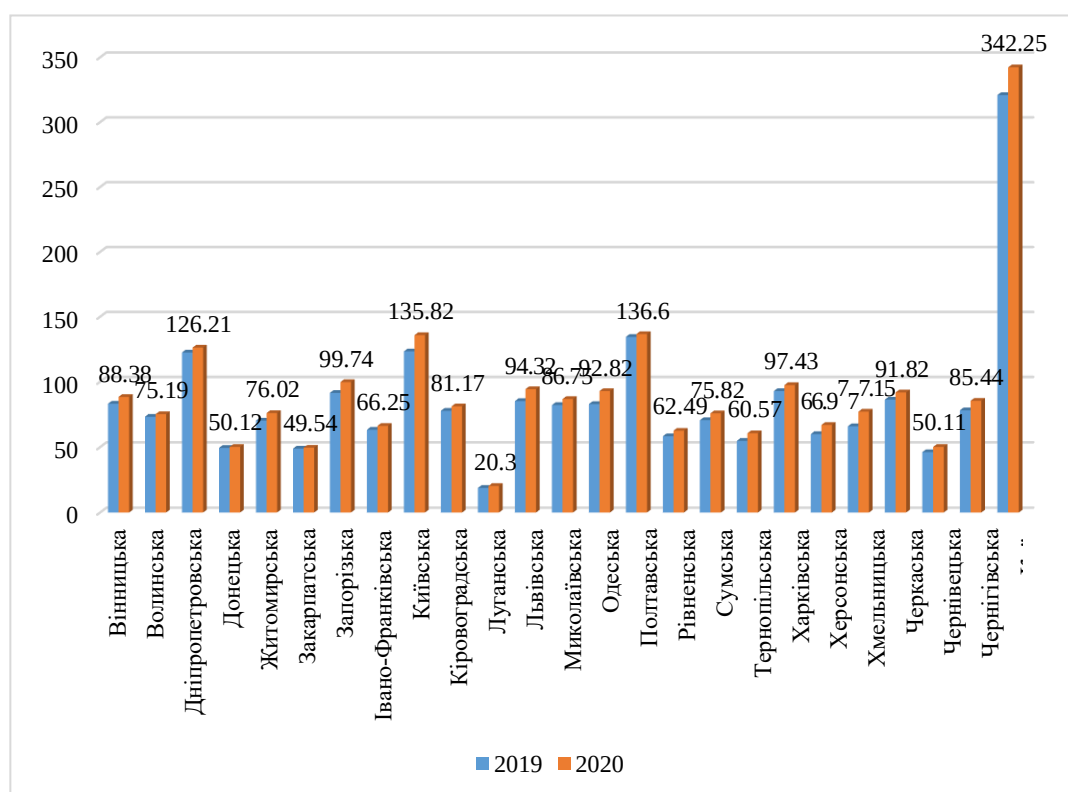

Рис. 2.1. Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення, тис. грн

Джерело: складено автором за даними [11]

Територіальна диспропорція щодо обсягу валового регіонального продукту на одну особу зменшилася, порівняно з 2019 роком (17,1 раза), і склала

16,9 раза (максимальне значення у 2020 році спостерігалось у м. Києві – 342247,0 грн., мінімальне у Луганській області – 20297,0 грн.).

Стабільне підвищення доходів населення є першорядним підґрунтям зростання економіки регіонів та держави в цілому. Доходи населення характеризують динаміку окремих блоків економічної системи й відображають стан справ у сфері кінцевого споживання, що дозволяє оцінювати реальний рівень вирішення завдань з підвищення добробуту населення.

У 2021 році наявні доходи населення збільшились в усіх регіонах, порівняно з показниками 2020 року, і в середньому по Україні цей показник у розрахунку на одну особу населення склав 86016,0 грн. (у 2020 році – 74688 грн.) (рис. 2.2).

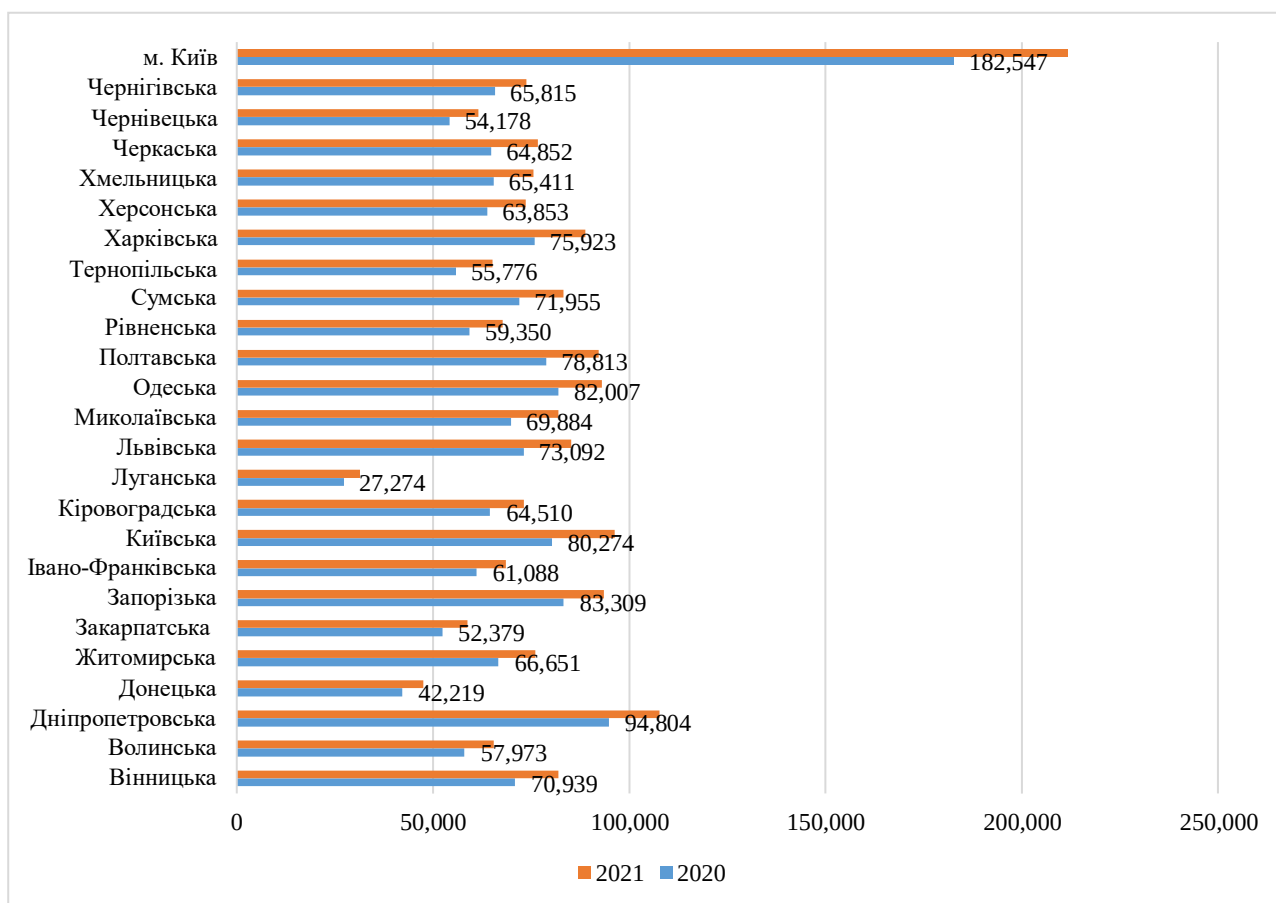

Рис. 2.2. Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення, гривень

Джерело: складено автором за даними [11]

Регіонами з вищим за середньоукраїнське значенням показника наявного доходу на одну особу у 2021 році є м. Київ (211620,0 грн.), Дніпропетровська (107671,0 грн.), Київська (96293 грн.), Запорізька (93475 грн.), Одеська (93001 грн.), Полтавська (92260 грн.) та Харківська (88863 грн.) області, і основним фактором впливу на розмір доходу населення є галузева структура економіки зазначених регіонів.

Упродовж 2021 року коефіцієнт вибуття сільського населення (у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення) порівняно з показниками 2020 року збільшився в усіх регіонах, крім Кіровоградської, Запорізької та Волинської областей, та в цілому по країні - з 111,3 до 116,4 (рис. 2.3).

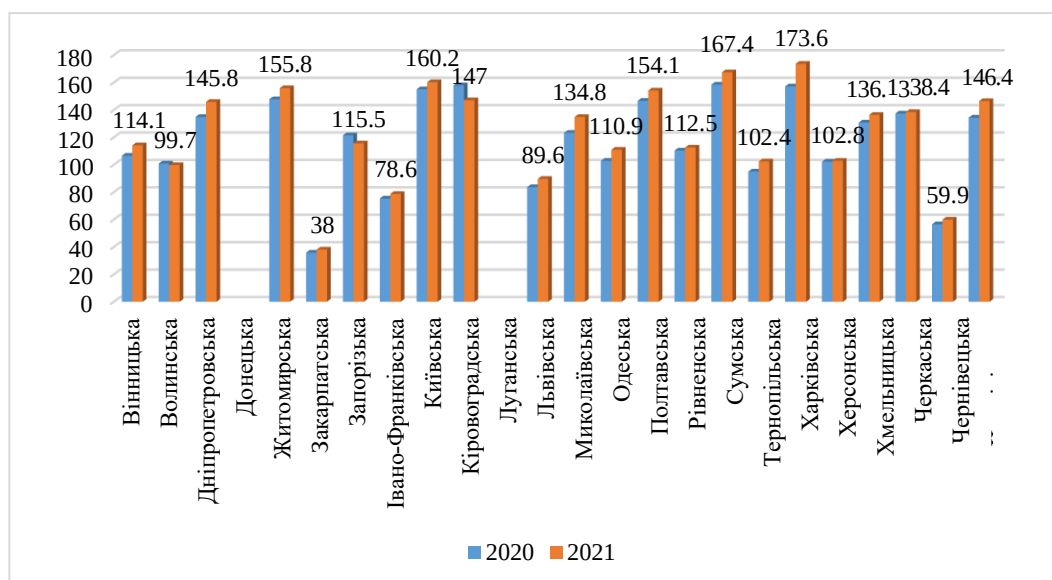

Рис. 2.3. Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення

* По Донецькій та Луганській областях дані відсутні

Джерело: складено автором за даними [11]

Найвище значення цього показника зафіксовано у Харківській (173,6), Сумській (167,4), Київській (160,2), Житомирській (155,8) та Полтавській (154,1) областях, а відповідно найнижче у Закарпатській (38,0), Чернівецькій (59,9) та Івано-Франківській (78,6) областях.

За підсумками 2021 року обсяги промислового виробництва в Україні збільшилися на 1,9% (у 2020 році - зменшення на 4,5%).

Збільшення виробництва промислової продукції спостерігалось у 16 регіонах (у 2020 році – у 5 регіонах): від 0,8% у Вінницькій до 10,0% у Волинській областях. Також наростили обсяги промислового виробництва підприємства Дніпропетровської, Рівненської (на 7,2%), Житомирської (на 7,1%), Одеської (на 7,0%), Закарпатській (на 6,5%), Запорізькій, Хмельницькій (на 6,4%) та Івано-Франківській (на 6,0%) областей.

Зменшення обсягів виробництва промислової продукції за підсумками 2021 року спостерігалось у 9 регіонах (у 2020 році – у 20 регіонах), від -0,7% у Миколаївській до -18,3% у Кіровоградській областях. Крім того, значне скорочення обсягів зафіксовано також у Луганській (-9,4%), Харківській (-6,5%), Херсонській (-4,9%) та Чернівецькій (-2,7%) областях.

Зростання виробництва спостерігалось у таких основних напрямках промислової діяльності як:

добувній промисловості і розробленні кар'єрів виробництво продукції – збільшення в цілому по Україні на 1,4% (у 2020 році зменшилося на 3,0%). Серед основних видів діяльності у добувній промисловості збільшилося добування кам'яного та бурого вугілля (+7,0%); добування металевих руд (на +2,5%), добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів (+21,1%).

Зростання обсягів виробництва у добувній промисловості та розробленні кар'єрів зафіксовано у 17 регіонах, з найбільшим зростанням у Хмельницькій (+48,8%), Вінницькій (+31,0%), Черкаській (+25,6%), Донецькій (+14,7%), Закарпатській (+10,5%), Луганській (+12,3%), Миколаївській (+18,5%), Тернопільській (+10,2%) та Чернівецькій (+12,3%) областях.

Скорочення обсягів виробництва у 2021 році зафіксовано у 7 регіонах, з найбільшим скороченням в Одеській (-45,6%) та Кіровоградській (-29,5%) областях.

- окремих видах переробної промисловості. Збільшення обсягів виробництва продукції переробної промисловості становило +2,4% та спостерігалось у 18 регіонах (у 2020 році – у 9 регіонах): від +0,3% (у Чернігівській області) до +10,2% (у Волинській області).

За видами переробної галузі зростання виробництва спостерігалось у:

– у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, де збільшення обсягів виробництва по Україні склало +2,3% (у 2020 році – спад на 6,1%). Загалом, по Україні текстильне виробництво зросло на 13,8%; шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів одягу – на 9,9%, виробництво взуття – на 0,3%.

Зростання виробництва продукції текстильної промисловості спостерігалось у 8 регіонах: Волинській (+11,6%), Житомирській (+8,8%), Львівській (+17,9%), Миколаївській (+12,5%), Рівненській (+7,2%), Харківській (+3,8%), Херсонській (+1,7%) та Хмельницькій (+9,1%) областях.

У 17 регіонах зафіксовано спад виробництва: від -0,1% у Закарпатській області до -44,6% у Донецькій області.

– у виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності, по Україні зростання виробництва становило +5,6% (у 2020 році – зменшення на 2,9%). Серед основних видів діяльності галузі збільшилися обсяги оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корки, крім меблів, виготовлення виробів із соломки та рослинних матеріалів для плетіння на 14,7%; виробництво паперу та паперових виробів на 3,3%.

Нарощення виробництва продукції галузі спостерігалось у 16 регіонах: від +0,5% у Житомирській до +28,0% в Івано-Франківській областях.

Зменшення обсягів виробництва у деревообробній та поліграфічній діяльності було зафіксовано у 9 регіонах, з найбільшим скороченням у Миколаївській (-63,4%), Кіровоградській (-15,4%), Донецькій (-13,5%) та Полтавській (-13,6%) областях.

– виробництві коксу, продуктів нафтоперероблення зростання по Україні становило +5,4% (у 2020 році – спад на 2,0%). Збільшення обсягів виробництва продукції спостерігалось лише у Дніпропетровській (+6,0%), спад виробництва зафіксовано у Донецькій області (-9,7%), на рівні минулого року – у Запорізькій області.

– виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції по Україні зростання виробництва становило +9,8% (у 2020 році +0,1%). Серед основних видів діяльності в галузі збільшилось виробництво гумових і пластмасових виробів (на 3,8%), іншої неметалевої мінеральної продукції (на 13,4%).

Зростання виробництва неметалевої продукції спостерігалось у 21 регіонах (у 2020 році – 9 регіонах): від +1,8% у Полтавській до +92,9% в Одеській областях.

Скорочення виробництва продукції спостерігалось у 4 регіонах (у 2020 році – у 15 регіонах): Волинській (-7,2%), Закарпатській (-0,8%), Черкаській (-0,5%) областях та м. Києві (-1,1%).

– у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування по Україні обсяги збільшилися на 5,8% (у 2020 році – зменшення на 8,7%). Серед основних видів металургійної діяльності збільшилися обсяги металургійного виробництва (+6,2%), а також виробництва готових металевих виробів (+4,1%).

Нарощення обсягів виробництва спостерігалось у 19 регіонах (у 2020 році – у 7 регіонах): від +0,9% у Харківській до +40,6% у Закарпатській областях. У Полтавській області виробництво продукції залишилося на рівні 2020 року.

Зменшення обсягів виробництва металургійної продукції мало місце у 5 регіонах (у 2020 році – у 18 регіонах): Вінницькій (-4,1%), Волинській (-14,4%), Львівській (-7,4%), Рівненській (-16,5%) та Чернівецькій (-40,9%) областях.

– у машинобудуванні виробництво по Україні зросло на 8,5% (у 2019 році – спад на 17,6%). Серед основних видів машинобудування в Україні збільшилося виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (+23,2%), інших транспортних засобів (+3,3%), виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (+10,0%), електричного устаткування (на +19,3%), машин і устаткування (+3,1%).

Збільшення виробництва у машинобудуванні спостерігалось у 17 регіонах (у 2020 році – у 4 регіонах): найбільше зростання зафіксовано у Чернігівській

(+48,5%), Житомирській (+21,8%), Запорізькій (+16,6%), Вінницькій (+15,0%) областях та м. Києві (+31,8%).

Негативна динаміка виробництва продукції галузі машинобудування спостерігалася у 8 регіонах (у 2020 році – у 21 регіоні): найбільший спад у Луганській (-67,4%), Кіровоградській (-36,7%) та Рівненській (-25,2%) областях. постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря збільшення обсягів виробництва по Україні становило +0,8% (у 2020 році – зменшення на 0,9%).

Зростання виробництва у галузі спостерігалось у 13 регіонах і коливалося від +5,8% у Закарпатській до +29,8% у Дніпропетровській областях.

Скорочення виробництва спостерігалось у 12 регіонах, з яких найбільше скорочення було зафіксовано у Харківській (-26,7%), Полтавській (-13,4%), Вінницькій (-11,7%) та Донецькій (-10,4%) областях.

За видами переробної галузі спад виробництва спостерігався у:

– виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, де спад по Україні склав -5,4% (у 2020 році – на 0,8%) внаслідок зменшення споживчого та зовнішнього попиту. Серед основних видів виробництва харчової галузі відбулось зменшення обсягів виробництва харчових продуктів (-5,9%) та тютюнових виробів (-11,2%).

Зменшення обсягів виробництва у галузі за підсумками 2021 року зафіксовано в 21 регіоні (за підсумками 2020 року – у 15 регіонах): найбільше – у Кіровоградській (-21,5%), Херсонській (-19,9%), Донецькій (-17,0%), Луганській (-16,2%) та Одеській (-15,8%) областях.

Серед 4 регіонів спостерігалось зростання виробництва: у Дніпропетровській (+0,1%), Житомирській (+1,1%), Тернопільській (+19,3%) та Хмельницькій (+1,8%) областях.

– виробництві хімічних речовин і хімічної продукції загальне скорочення по Україні склало -0,1% (у 2020 році – збільшення на 5,1%). Серед основних видів продукції хімічної промисловості відбулось зменшення обсягів виробництва основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і

синтетичного каучуку в первинних формах (-5,8%), фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик (-8,0%).

Зменшилося виробництво продукції хімічної промисловості в 14 регіонах: від -2,1% у Херсонській до -29,4% у Тернопільській областях.

Нарощення обсягів виробництва у хімічній галузі за підсумками 2021 року зафіксовано в 11 регіонах. Найбільше виробництво зросло в Кіровоградській (+25,2%), Закарпатській (+24,0%), Чернівецькій (+15,3%), Донецькій (+12,4%), Полтавській (+13,4%), Рівненській (+11,7%) та Сумській (+10,7%) областях.

Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу в середньому по Україні у 2021 році становив 86746,4 грн., що на 46,0 % більше, ніж у 2020 році (59435,3 гривень) (рис. 2.4).

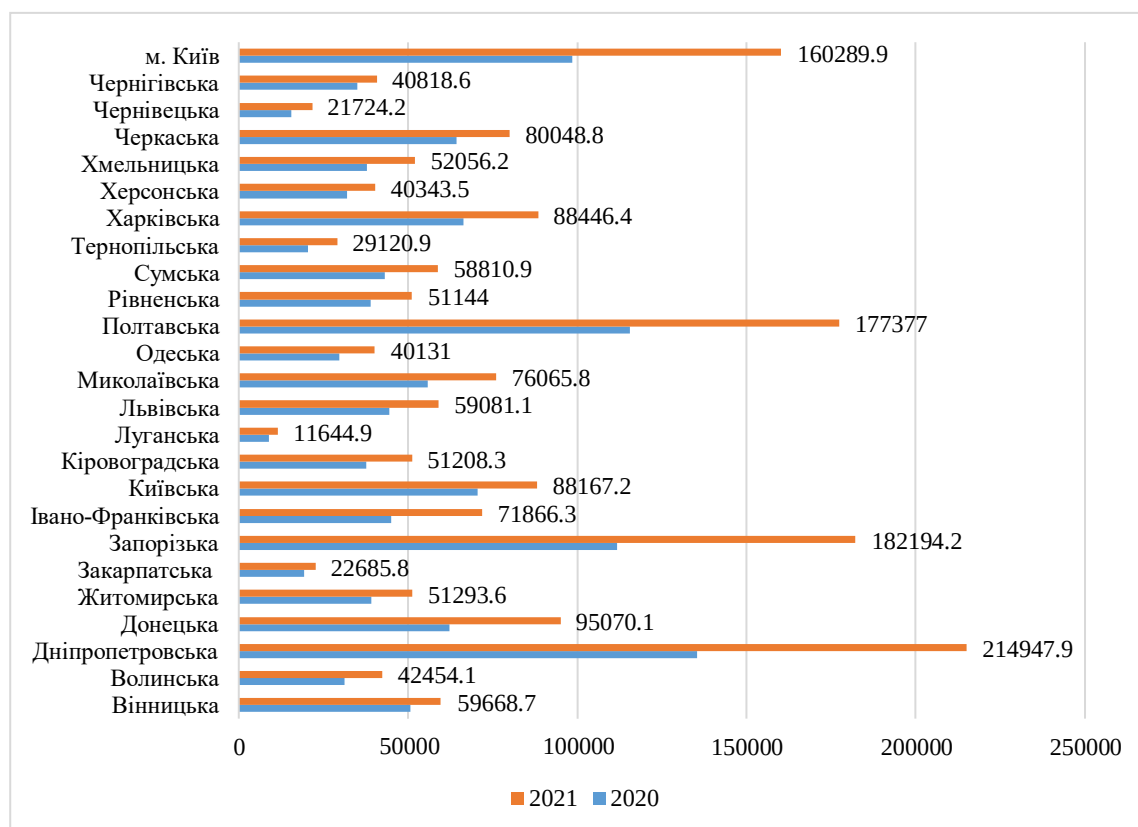

Рис. 2.4. Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення, гривень

Джерело: складено автором за даними [11]

При цьому територіальна диспропорція щодо обсягів реалізованої промислової продукції на одну особу збільшилася проти 2020 року (15,2 раза) і

склала 18,5 раза (максимальне значення у 2021 році спостерігалось у Дніпропетровській області – 214947,9 грн., мінімальне у Луганській області – 11644,9 грн.).

За підсумками 2021 року зафіксовано позитивну динаміку по Україні щодо обсягу виробництва сільськогосподарської продукції – зростання на 14,4 % (у 2020 році – зменшення на 10,1 %).

За звітний період обсяги виробництва продукції збільшилися у 20 регіонах в межах від 1,0 % в Волинській до 90,1 % в Одеській області. Обсяги виробництва також суттєво збільшилися в Миколаївській (на 42,6 %), Кіровоградській (на 40,8 %), Черкаській (на 29,5 %), Вінницькій (на 22,2 %), Дніпропетровській (на 19,9 %) та Київській (на 16,3 %) областях.

Зменшення обсягу виробництва валової продукції сільського господарства у 2021 році в порівнянні з 2020 роком зафіксовано у 4 регіонах: Сумській (на 8,4 %), Закарпатській (на 6,0 %), Харківській (на 2,9 %) та Луганській (на 2,8 %) областях.

Обсяг виробництва продукції сільського господарства у розрахунку на 100 гектарів сільськогосподарських угідь у 2021 році, у порівнянні з показниками попереднього року, в цілому по країні збільшився на 14,4 % і склав 1772,8 тис. гривень. Відповідна тенденція щодо збільшення обсягу виробництва продукції сільського господарства у розрахунку на 100 гектарів сільськогосподарських угідь мала місце у 20 регіонах.

Традиційними лідерами за цим показником є: Вінницька (2956,6 тис. грн.), Черкаська (2832,5 тис. грн.), Тернопільська (2640,2 тис. грн.), Хмельницька (2509,2 тис. грн.), Київська (2476,4 тис. грн.), Чернівецька (2461,3 тис. грн.) та Івано-Франківська (2296,1 тис. грн.) області.

Індекс капітальних інвестицій за звітний період в цілому по Україні становив 113,0 % проти 61,8 % у 2020 році. Збільшення обсягу освоєних капітальних інвестицій спостерігалось у 24 регіонах (за 2020 рік зменшення в усіх регіонах): від 0,3 % у Кіровоградській до 41,7 % у Івано-Франківській областях (рис. 2.5).

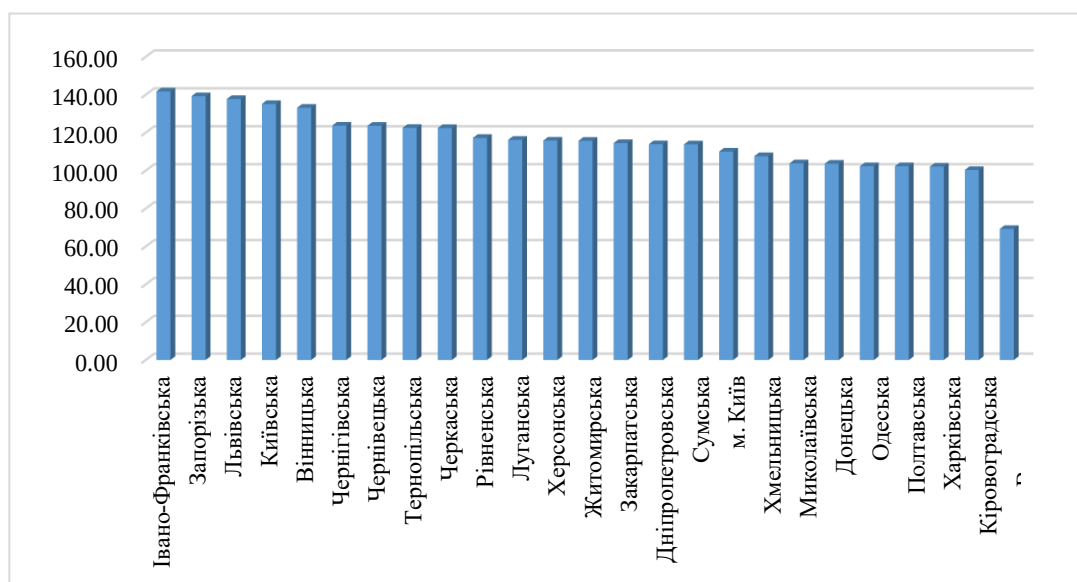

Рис. 2.5. Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року

Джерело: складено автором за даними [11]

Крім Івано-Франківської області, найбільше обсяги капітальних інвестицій зросли у Запорізькій (на 39,2 %), Львівській (37,7 %), Київській (на 35,1 %), Вінницькій (на 33,1 %), Чернігівській (на 23,7 %), Чернівецькій (на 23,6 %), Тернопільській (на 22,5 %) та Черкаській (на 22,4 %) областях.

Зменшення інвестицій зафіксовано у Волинській області на 30,8%.

Обсяг капітальних інвестицій на одну особу в середньому по Україні у 2021 році становив 11551,4 гривень. При цьому, територіальна диспропорція щодо обсягів капітальних інвестицій на одну особу зменшилася проти 2020 року (40,7 раза) і склала 39,7 раза (максимальне значення у 2021 році спостерігалось у м. Києві – 54684,4 грн., мінімальне у Луганській області – 1375,9 грн.).

Бюджетна децентралізація значно покращила фінансову спроможність місцевих бюджетів.

У 2021 році доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) зросли по відношенню до відповідних показників 2020 року в усіх регіонах, в межах від 14,8 % у Вінницькій до 28,5 % у Дніпропетровській областях, і в середньому по Україні показник приросту склав 20,5 % (за відповідний період 2020 року – 5,4 %) (рис. 2.6).

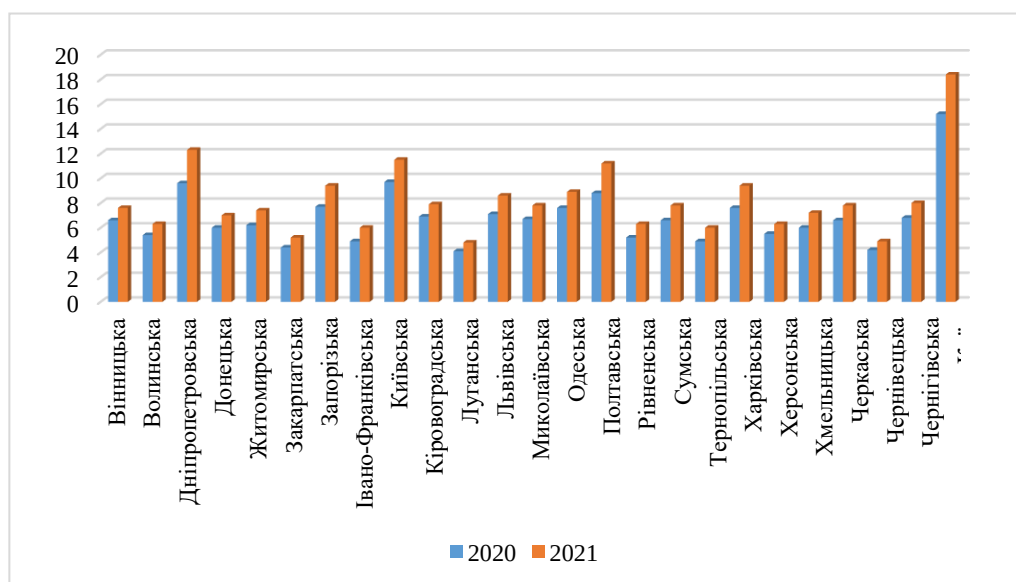

Рис. 2.6. Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення, тис. гривень

Джерело: складено автором за даними [11]

Окрім Дніпропетровської області, доходна частина місцевих бюджетів значно зросла у Полтавській (на 27,1 %), Харківській (на 23,8 %), Тернопільській (на 22,2 %) та Запорізькій (на 21,5 %) областях.

Найбільший обсяг доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення регіону у 2021 році зафіксовано у м. Києві (18,4 тис. грн.), Дніпропетровській (12,3 тис. грн.), Київській (11,5 тис. грн.), Полтавській (11,2 тис. грн.), Запорізькій та Харківській (9,4 тис. грн.) областях, а найменший – у Луганській (4,8 тис. грн.), Чернівецькій (4,9 тис. грн.), Закарпатській (5,2 тис. грн.), Івано-Франківській та Тернопільській (6,0 тис. грн.) областях.

За підсумками 2021 року найбільший обсяг капітальних видатків з місцевих бюджетів, що припадає на одного мешканця регіону, зафіксовано у м. Києві (5,8 тис. гривень), Дніпропетровській (3,5 тис. гривень), Київській (3,2 тис. гривень), Одеській (2,8 тис. гривень) та Полтавській (2,3 тис. гривень) областях, а найменший – у Чернівецькій, Сумській, Кіровоградській, Закарпатській (0,8 тис. гривень), Чернігівській, Тернопільській, Миколаївській та Житомирській (0,9 тис. гривень), Волинській (1,0 тис. гривень), та

Хмельницькій (1,1 тис. гривень), Вінницькій (1,2 тис. гривень) та Запорізькій (1,3 тис. гривень) областях.

Таким чином, за підсумками 2021 року в цілому в регіонах спостерігалися позитивні тенденції щодо динаміки виробництва в ключових сферах розвитку: промисловості, сільському господарстві, будівництві та освоєнні капітальних інвестицій, про що свідчить динаміка основних соціально-економічних показників:

збільшились обсяги виробництва промислової продукції у 16 регіонах та в цілому по Україні на 1,9 %, (у 2020 році – зменшення на 4,5%);

збільшились обсяги виробництва продукції сільського господарства у 20 регіонах та в цілому по Україні на 14,4 % (у 2020 році – зменшення на 10,1 %);

збільшились обсяги будівельної продукції у 17 регіонах та в цілому по Україні на 6,8 % (за 2020 рік – збільшення на 5,6 %);

збільшились обсяги капітальних інвестицій у 24 регіонах та в цілому по Україні – на 13,0 % (у 2020 році – зменшення на 38,2 %);

доходи місцевих бюджетів збільшились в усіх регіонах, в межах від 14,8 % у Вінницькій до 28,5 % у Дніпропетровській областях, і в середньому по Україні показник приросту склав 20,5 % (за відповідний період 2020 року – 5,4 %), що свідчить про фінансову спроможність на регіональному рівні;

реальна заробітна плата зросла в усіх регіонах: від 5,2 % у Кіровоградській до 14,4 % у Хмельницькій областях та в цілому по Україні – на 10,5 % (у 2020 році – на 7,4 %);

обсяги заборгованості з виплати заробітної плати скоротились у 12 регіонах, а в цілому по Україні зменшилися на 0,5 відсоткових пункти у порівнянні з аналогічним показником станом на 01.01.2021 року;

Збереження негативної динаміки спостерігається за такими індикаторами:

показники рівня безробіття населення за 2021 рік порівняно з показниками 2020 року збільшилися в усіх регіонах та в цілому по Україні.

2.2. Стратегічні напрямки сталого розвитку Південного регіону

У якості об'єкта дослідження ефективності процесів сталого розвитку у роботі обрано Південний регіон. Вибір зумовлений тим, що даний регіон вирізняється сприятливим географічним положенням, достатньо високим рівнем промислового і сільськогосподарського виробництва, володіє потужним соціальним, науковим та ресурсним потенціалом для ефективного розвитку у стратегічній перспективі. У зв'язку з тимчасовою окупацією АР Крим та м. Севастополь, що територіально відносилися до складу Південного регіону, ми не маємо можливості дослідити стан та напрямки розвитку цих адміністративних одиниць.

Тому, наше дослідження сконцентовано на аналізі та оцінці процесів та поточних результатів соціально-економічного розвитку й досягнень у сфері екологічної політики трьох областей, а саме: Одеської, Миколаївської та Херсонської.

Північне Причорномор'я є найбільш економічно розвиненим і заселеним регіоном Півдня України, який простягнувся від Дністра до Дніпра і включає прибережні частини трьох областей (Одеської, Миколаївської, Херсонської). Економіко-географічне положення Причорноморського району характеризується межуванням на півночі з Центральним, на сході – з Придніпровським районами, на заході з Молдовою і Румунією, наявністю виходу до Чорного та Азовського морів.

Так, Херсонська область з кількістю 1 066 444 мешканців, площа якої становить 28,5 тис. км² – 4,7% від території України, на сході межує із Запорізькою, на півдні по Сивашу та Перекопському перешийку – із Кримом, на північному заході – з Миколаївською, на півночі – із Дніпропетровською областями України. Омивається на південному сході Чорним, на південному заході – Азовським морями [9].

В свою чергу, Миколаївська область, в якій проживають 1 163 627 осіб, площа якої становить 24,6 тис. км² – 4,1% від загальної території держави, на

заході межує з Одеською, на півночі – з Кіровоградською, на сході та північному сході – з Дніпропетровською, на півдні – з Херсонською областями [7].

Нарешті, Одеська область з населенням 2 385 382 осіб, площа – 33,31 тис. км² – 5,5% від території України, на півночі та сході межує з Вінницькою, Кіровоградською, Миколаївською областями, на півдні – з Румунією, на заході – з Молдовою. З півдня омивається водами Чорного моря [8].

Найбільш віддаленим куточком Півдня України є місто Рені, розташоване на кордоні з Румунією і Молдовою. Його потенціал транспортного вузла обмежується браком залізничних під'їзних колій по території України. На кордоні з Молдовою знаходиться м. Болград, більшість мешканців якого складають болгари, кількість яких є майже у 10 разів вищою за кількість українців. П'яту частину територіальної громади цього міста складають гагаузи, а десяту – росіяни.

Загальний адміністративно-територіальний поділ областей півдня України представлено у таблиці 2.1, а вікова структура населення – у таблиці 2.2.

Таблиця 2.1

Адміністративно-територіальний поділ областей півдня України

Область	Міст обласного значення	Міст районного значення	Селищ міського типу	Сільських населених пунктів	Кількість районів
Одеська	9	10	33	112	26
Миколаївська	5	4	17	894	19
Херсонська	4	5	31	658	18

Джерело: складено за [7, 8, 9]

Таблиця 2.2

Вікова структура населення (на 01.01.2021 р.)

Вікові категорії	Одеська область	Миколаївська область	Херсонська область	Разом	
Міське населення					
0–15	423025	180321	172746	776092	20,67
16-59	943958	455184	367518	1766660	47,05
60-64	369450	187204	149761	706415	18,81
65 і старше	267369	132613	105949	505931	13,47
Разом	2003802	955322	795974	3755098	100
Сільське населення					

Продовження таблиці 2.2

0–15	162718	64367	68647	295732	16,82
16-59	460572	205045	235024	900641	51,23
60-64	160042	79925	90226	330193	18,78
65 і старше	111760	56474	63192	231426	13,16
Разом	895092	405811	457089	1757992	100

Джерело: складено автором за даними [7, 8, 9]

Відзначимо, що південний регіон заселений значно менше, ніж інші регіони України, середня щільність населення становить 62 особи/км². Щільність сільського населення степової частини регіону не перевищує 20 осіб/км². У містах проживає трохи більше 64% населення [46, с.10–64].

Варто зазначити, що чисельність населення Нового Півдня налічує 5513090 осіб, що складає 13,3% від загальної чисельності населення України.

Також специфічною рисою статеві-вікової структури населення Півдня є те, що доля осіб старшої вікової групи регіону є найнижчою в порівнянні з іншими регіонами країни (20%), а працездатного населення – найвищою (72,7%). Більшість працездатних осіб зайнята у сфері матеріального виробництва (52%), тоді як кількість зайнятих у невиробничій сфері становить 48%, і до того ж постійно зростає.

Загальна економічна активність населення регіону проілюстрована даними, наведеними у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Загальна економічна активність населення (станом на 01.01.2021 р.)

Область	Економічно активне населення				Середньомісячна заробітна плата, тис. грн
	у віці 15–70 років		працездатного віку		
	у середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	
Одеська	1056,2	45,7	1026,9	44,4	15,4
Миколаївська	526,9	47,2	526,0	47,1	18,4
Херсонська	481,3	47,6	480,8	47,5	14,3

Джерело: складено автором за даними [7, 8, 9]

На початок 2021 р. чисельність зайнятого населення працездатного віку в Херсонській області є найвищою, порівняно з іншими областями регіону, і становить 47,6% від населення відповідної вікової групи, трохи менше – в Миколаївській (47,2%) та Одеській (45,7%) областях, тоді як по Україні в цілому цей показник становить 44,7%.

Що стосується чисельності безробітного населення, то найвищий показник безробіття спостерігається в Херсонській області – 10,4% населення працездатного віку, тоді як у Миколаївській і Одеській областях цей показник дорівнює 9,2% та 6,7% відповідно, тоді як кількість безробітних з числа осіб працездатного віку в цілому по Україні становить 9,5%.

Більша частина робочої сили Одеської області зосереджена у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (29,95%), промисловості (20,22%), оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспорту (14,49%), тоді як у Херсонській та Миколаївській областях, відповідно – у сфері промисловості (35,83% і 40,26%) та сільському господарстві (26,34% і 18,6%). Аналіз даних про динаміку зайнятості працівників за видами економічної діяльності свідчить, що за останні 5 років суттєвих змін не відбулося, за винятком сфери сільського господарства, у якому спостерігається збільшення чисельності зайнятих осіб (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Кількість зайнятих працівників у різних сферах економічної діяльності
(2021 р.)**

Сфери економічної діяльності / Області	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
Сільське, лісове та рибне господарство	25957	22172	23128
Промисловість	68172	45803	28950
Будівництво	23934	6668	3829
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і	131624	51439	42890
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	56980	16147	9603
тимчасове розміщування й організація харчування	17124	4784	4987
інформація та телекомунікації	17266	6781	3732

Продовження таблиці 2.4

фінансова та страхова діяльність	2601	221	280
операції з нерухомим майном	19142	4384	3086
професійна, наукова та технічна діяльність	17774	5440	3708
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	17885	4742	2946
освіта	3067	542	499
охорона здоров'я, соціальна допомога	48045	19847	19803
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3402	798	742
надання інших видів послуг	12661	4693	3616

Джерело: складено автором за даними [7, 8, 9]

Подібні тенденції на тлі скорочення демографічної чисельності населення можуть свідчити про наявний притік робочої сили, зокрема за рахунок внутрішньої трудової міграції.

У загальнонаціональному поділі праці Південний регіон вирізняється наявністю галузі машинобудування, зокрема виробництва суден та сільськогосподарських машин, харчової промисловості, сільського та рекреаційного господарства. У сфері машинобудування зайнята майже третина промислово-виробничого персоналу (див. рис. 2.7).

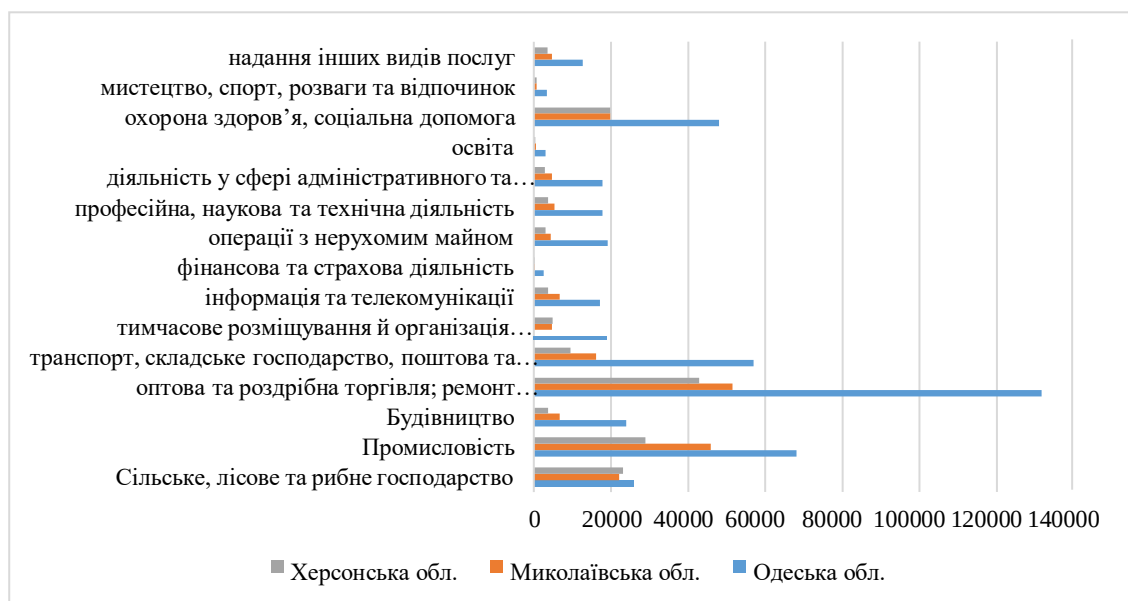

Рис. 2.7. Структура зайнятості за сферами економічної діяльності у 2021 р. в розрізі областей

Джерело: складено автором за даними [7, 8, 9]

Галузь має високий рівень спеціалізації, особливо в суднобудуванні. Потужності верфей Миколаєва та Херсона дають змогу будувати кораблі будь-яких типів, у тому числі й унікальні (наприклад, авіаносці).

У зв'язку з евакуацією флоту з Криму його розміщення, утримання та реконструкція здійснюється саме на території Причорномор'я (Одеса, Миколаїв, Очаків, Іллічівськ).

Сільськогосподарське машинобудування, зосереджене в Одесі й Херсоні, спеціалізується на виробництві знарядь обробки ґрунтів (плугів, культиваторів, сівалок), іригаційного устаткування. Набуває розвитку автоскладальне виробництво (Іллічівськ, Одеса), виготовлення електроприладів та електрообладнання (Нова Каховка, Первомайськ, Одеса).

Харчове виробництво Південного регіону відіграє провідну роль у господарському комплексі всієї України, адже тут виробляється 10% м'ясної продукції (Одеса, Миколаїв, Херсон, Первомайськ, Вознесенськ), 15% молочної продукції (Балта, Одеса); 35% плодоовочевих консервів, 90% вина (Одеса, Херсон, Коблево), 21% олії від загальнонаціонального обсягу вироблення продукції.

Легка промисловість Півдня України характеризується наявністю текстильної галузі: в регіоні виробляється 20% української тканини. Безпосередньо ця галузь представлена такими підприємствами, як Херсонський бавовняний комбінат, Одеська канатно-джгутова фабрика, вовняні фабрики Одеси і Татарбунарів. Окрім того слід наголосити увагу на наявності у великих і малих містах Півдня розвиненої швейної промисловості.

Основна територія Причорноморського економічного району знаходиться у степовій зоні, яка майже повністю розорана (за рівнем розораності сільськогосподарських угідь Південь посідає одне з перших місць в Україні). Земельні ресурси регіону є виключно важливими для його соціально-економічного розвитку, більшу частину території цього економічного району займають чорноземи, що на півдні переходять у каштанові ґрунти, які, за умови належного зрошення та дотримання високого рівня агрокультури, щиро

відрізняються родючістю, а це особливо важливо для вирощування сільськогосподарських культур, зокрема пшениці й соняшнику. Сільське господарство району доволі потужне й виробляє 1/5 сільськогосподарської продукції країни, характеризується виробництвом пшениці, соняшнику, кукурудзи, овочів, винограду, ефіроолійних, баштанних культур.

В Одеській області в агропромисловій сфері зосереджена понад половина виробничих фондів, тому в ньому виробляється 42% валового суспільного продукту Одещини. Земельний фонд області складає 3,331 млн. га, у тому числі 2,594 млн. га (78,0%) – сільськогосподарські угіддя, що закріплені за землекористувачами, які займаються сільськогосподарським виробництвом. На початок 2016 р. в області функціонує 934 агроформування ринкового типу, із них 15,4% складають приватні підприємства, господарські товариства – 31,2%, сільськогосподарські кооперативи – 29,2%, селянські (фермерські) господарства – 20,8%, інші суб'єкти господарювання – 3,4%. Основний напрям виробничої сільськогосподарської спеціалізації області – зерно-скотарський з розвиненим виробництвом соняшнику, винограду, птахівництвом та свинарством. В області розвинена система підприємств харчової та переробної промисловості, що забезпечує переробку сільськогосподарської продукції та сировини. Значного розвитку набули зернопереробна, плодоовочева, виноробна, молочна та м'ясопереробна галузі. Помітну роль у збільшенні виробництва товарної продукції відіграють підсобні цехи сільськогосподарських підприємств, які виробляють значну частку продукції: виноматеріали, олію, м'ясо - молочну продукцію та ін. [8].

На Миколаївщині зосереджено 2,12 млн. га сільськогосподарських угідь, що становить 5% орної землі в Україні. У виробничій структурі сільського господарства області переважає рослинницько-тваринницьке господарство, у ньому задіяні 750 сільськогосподарських підприємств, 3,9 тис. фермерських господарств та понад 220 тис. господарств населення. Внесок області в загальнодержавне виробництво зернових культур складає 5–6%, соняшнику – 7% та більш ніж 3% овочів, молока та яєць – 2,4% [7].

Загальна площа сільськогосподарських угідь Херсонської області складає 1,969 млн. га, з них 1,776 млн. га – рілля, 26,6 тис. га – багаторічні насадження, 10,4 тис. га – сіножаті, 155,7 тис. га – пасовища. У галузевій структурі валової продукції сільського господарства провідне місце належить рослинництву. Область є одним з національних лідерів у вирощуванні овочів і баштанних культур. В області активно розвивається тваринництво, зокрема функціонує дослідне господарство «Асканійське» Національної академії аграрних наук України, що спеціалізується на м'ясному тваринництві. На його племінному заводі вирощується велика рогата худоба, а також вівці асканійської тонкорунної породи. Серед нових напрямів розвитку птахівництва – і незвичні види, які тим не менш вже користуються попитом: розведення перепелів і страусів [9].

Близькість розташування до морів, поєднання сприятливих кліматичних умов, лікувальних вод та грязей створює унікальні можливості для розвитку наявних рекреаційних ресурсів на всьому узбережжі Причорноморського економічного району.

Південний регіон характеризується також наявністю транспортних коридорів міжнародного значення, зокрема [46]:

- 1) Пан-Європейського No 9, який сполучає Фінляндію, Росію, Литву, Білорусь, Україну, Молдову, Румунію, Болгарію та Грецію;
- 2) Гданськ – Одеса (Балтійське море – Чорне море), учасники: Італія, Словенія, Угорщина, Словаччина, Україна;
- 3) Європа – Кавказ – Азія (ТРАСЕКА), учасники: Україна, Молдова, Болгарія, Румунія, Туреччина, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Туркменістан, Узбекистан, Казахстан, Киргизстан і Таджикистан;
- 4) Пан-Європейського No 7 Дунайського (водного), що поєднує Німеччину, Австрію, Словаччину, Угорщину, Хорватію, Югославію, Болгарію, Румунію, Молдову, Україну.

Мабуть, найбільший потенціал для сталого розвитку має Ізмаїл – місто обласного підпорядкування, розташоване на кордоні з Румунією. Саме через це місто проходять міжнародні транспортні коридори, зокрема Пан-Європейський,

що сполучає між собою Західну і Східну Європу. Водночас Ізмаїл є культурним центром Бессарабії і навіть має статус історичного центру. Також м.Кілія має усі можливості для розвитку багатогалузевого господарства: сільськогосподарського виробництва, промисловості, транспортної системи, будівництва, туризму. Насамперед воно славиться своїм суднобудуванням та судноремонтом завдяки роботі Чілійського суднобудівельно-судноремонтного заводу, який виробляє судна класу «ріка-море», у тому числі, для судновласників Бельгії, Голландії, Німеччини.

На основі проведеного аналізу слід підсумувати, що поточними проблемами та викликами для регіонів Півдня України є:

1. Деіндустріалізація та скорочення промислового потенціалу регіону як наслідок зміни структури експорту через втрату ринків Російської Федерації. Найкращі можливості для переорієнтації експорту отримали виробники сільськогосподарської продукції, що і обумовило аграризацію економіки регіонів Півдня України. Разом з тим, відбулось «вимивання» низки галузей аграрного сектору, які у попередні роки працювали на забезпечення потреб АР Крим у період напливу відпочивальників. Екстенсивний розвиток аграрного комплексу в умовах кліматичних змін та втрати ринків звужує перспективи розвитку територій і ще більше посилюється притаманний курортним регіонам чинник сезонності.

2. Суттєве скорочення транзитного потенціалу приморських регіонів і відповідно, України в цілому. Вантажопотоки, які йшли через порти Криму, вдалося спрямувати на порти континентальної України. Водночас, скоротився рух по низці магістралей міжнародного значення, які проходили через територію Кримського півострову, Донецьку та Луганську області.

3. Зміна кліматичних умов, що впливає на продуктивність аграрної галузі. Збільшення виробництва сільгосппродукції за рахунок експлуатації природних ресурсів і розширення посівних площ неминуче призведе до виснаження ресурсів та падіння врожайності. Між тим, в регіонах Півдня України сформовано солідний науковий потенціал для розробки інноваційних підходів

до виробництва в аграрній сфері, підготовки нових сортів та культур для вирощування при зміні клімату, що дозволить відновити потенціал аграрної галузі. Зокрема, тут функціонують Одеський та Херсонський державні аграрні університети, Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннєзнавства та сортовивчення, Інститут зрошуваного землеробства Національної академії аграрних наук України, Інститут виноградарства та виноробства ім. В.Є.Таїрова, Одеська Національна Академія харчових технологій та ін., що можуть долучитися до вдосконалення форми організації виробництва в аграрній галузі саме для регіонів на Півдні України.

4. Вузька орієнтація туристичної галузі на пляжний відпочинок, перевантаження інфраструктури прибережних територій. Туристична галузь Півдня України, незважаючи на певні позитивні зрушення за останні роки, зокрема значне зростання кількості туристів та подовження туристичного сезону, має обмежено сезонний характер та залежить від природних чинників. Розвиток інших видів туризму стримується неналежним станом транспортної інфраструктури, в першу чергу незадовільним станом автошляхів. Також, неврегульованість приватизації, непродумане та неузгоджене міське та курортне будівництво, незбалансоване використання прибережних територій посилили ризики для сталого розвитку регіонів.

5. Відсутність комплексного розвитку курортних територій, туристичної та комунальної інфраструктури після переорієнтації туристичних потоків у внутрішньому туризмі в Україні і суттєвого припливу туристів до Миколаївської, Одеської та Херсонської областей. Значний рівень тінізації туристично-рекреаційної галузі, напівлегальне і нелегальне захоплення ділянок і територій лікувально-оздоровчих місцевостей не дозволяють згенерувати ресурси для поліпшення якості інфраструктури та довкілля і компенсації зростання рівня експлуатаційного антропогенного і техногенного навантаження на ці сфери.

Вказані проблеми і виклики для соціально-економічної сфери регіонів Півдня України перешкоджають їх модернізації і потребують розв'язання,

зокрема через ухвалення спеціальної Стратегії розвитку економіки Півдня України та врахування питань розвитку регіонів Півдня України у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Світова і особливо європейська тенденція до трансформації соціально-економічного та політичного розвитку країн на основі нових ефективніших векторів економічного зростання супроводжується кардинальними змінами національних систем державного управління та регіонального економічного розвитку. Неспроможність ефективної реалізації структурно-інноваційної моделі економічного розвитку в Україні та її регіонах і зміни у виробництві та виробничому потенціалі регіону спричинені світовою фінансовою кризою, потребують системного та стратегічного планування національного регулювання місцевого соціально-економічного розвитку. Реформування національної системи регулювання соціально-економічного розвитку регіонів у рамках реалізації національної регіональної економічної політики має враховувати вплив нестабільності на регіональну економічну систему, країну та світову національну економіку, простоту інституційного розвитку на всіх рівнях управління, стратегічного планування регіонального розвитку, необхідність досягнення європейського рівня сталого розвитку національних економік для підвищення рівня конкурентоспроможності економіки.

Сьогодні державна економічна політика соціально-економічного розвитку українського регіону має реагувати на сучасні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі регіону. Зв'язок між діяльністю національної адміністрації та управлінськими цілями/організаціями (регіонами) на регіональному рівні проявляється через призму реалізації Стратегічного плану регіонального розвитку з використанням синергетичних підходів його реалізації та покращення цього плану.

Визначення пріоритетів і перспектив, правильне формулювання цілей розвитку конкретних регіонів з урахуванням наявних ресурсів вимагають запровадження стратегічного підходу до національного регулювання

регіонального розвитку [45]. Актуальність реалізації стратегічного підходу також визначатиметься активізацією євроінтеграційного та міжрегіонального співробітництва на рівні українських регіонів та регіонів ЄС загалом.

Це ставить нашу країну перед низкою нагальних викликів першочергової важливості. Для підтримки збалансованого соціально-економічного розвитку регіону та підвищення його конкурентоспроможності [45].

Одним з найбільш дієвих інструментів управління розвитком регіонів є стратегічне планування, яке в умовах сьогодення стає інструментом підвищення конкурентоспроможності територій, засобом згуртування ключових стейкхолдерів навколо нових пріоритетів та цінностей. Активізація планувальної діяльності обумовлена прагненням територій знайти адекватні інструменти, які б дали можливість відповісти на виклики сьогодення та істотне пришвидшення різноманітних трансформацій. Ще одним виміром глобалізації є розвиток інформаційного суспільства, який сприяє появі нових численних видів діяльності, які управлінці мають враховувати задля досягнення цілей сталого територіального розвитку [39].

Перехід на якісно новий рівень стратегічного планування регіонального розвитку, у першу чергу, потребує зміни сутності планування – із засобу адміністративного тиску на інструмент науково обґрунтованих рішень для досягнення цілей просторово-економічного розвитку, посилення стратегічного характеру планування, демократизації процесу підготовки та прийняття програмних документів, тісного поєднання стратегічного, просторового та оперативного планування.

Такий перехід передбачає комплексну діяльність з удосконалення системи планування розвитку регіонів, результатом якої може бути процедурно закріплений взаємозв'язок планувальних документів, програмних і фінансових документів; гармонізація підходів регулювання процесу планування; інституційне забезпечення та підвищення спроможності планувального процесу; впровадження у практику системи діагностики й оцінювання результатів

процесу стратегування. Це дасть можливість сформувати цілісну взаємоузгоджену систему планування регіонального розвитку.

Для забезпечення сталого просторово-економічного розвитку регіонів плани реалізації їх стратегій повинні, у першу чергу, передбачати розвиток економіки та підвищення конкурентоспроможності та містити інструменти – заходи і проєкти, які передбачають залучення інвестицій, розвиток підприємництва та започаткування нових бізнесів, підтримку наявних суб'єктів господарювання, створення кластерів, індустріальних парків, бізнес-інкубаторів, налагодження міжтериторіальної співпраці, здійснення маркетингу територій, налагодження системи комунікації між ключовими стейкхолдерами.

Враховуючи вищезазначені особливості пропонуємо представити цільові пріоритети системи управління соціально-економічним розвитком регіонів держави схематично з урахуванням цілей та напрямків регіонального розвитку наведених у Законах України «Про засади державної регіональної політики» та «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», які регламентують реалізацію встановлених цільових пріоритетів регіональної системи управління (рис. 3.1).

Реалізація цільових пріоритетів за сформованою схемою буде проходити через створення ефективних механізмів системи регіонального управління для забезпечення збалансованості рівнів соціального, економічного та екологічного розвитку територій окремого регіону держави.

Виконання цільових пріоритетів системи управління розвитком регіону буде дієвим, якщо доповнити цю схему програмами стимулювання розвитку регіонів відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» [36], в яких регіон ототожнюється з обласним рівнем адміністративно-територіального поділу.

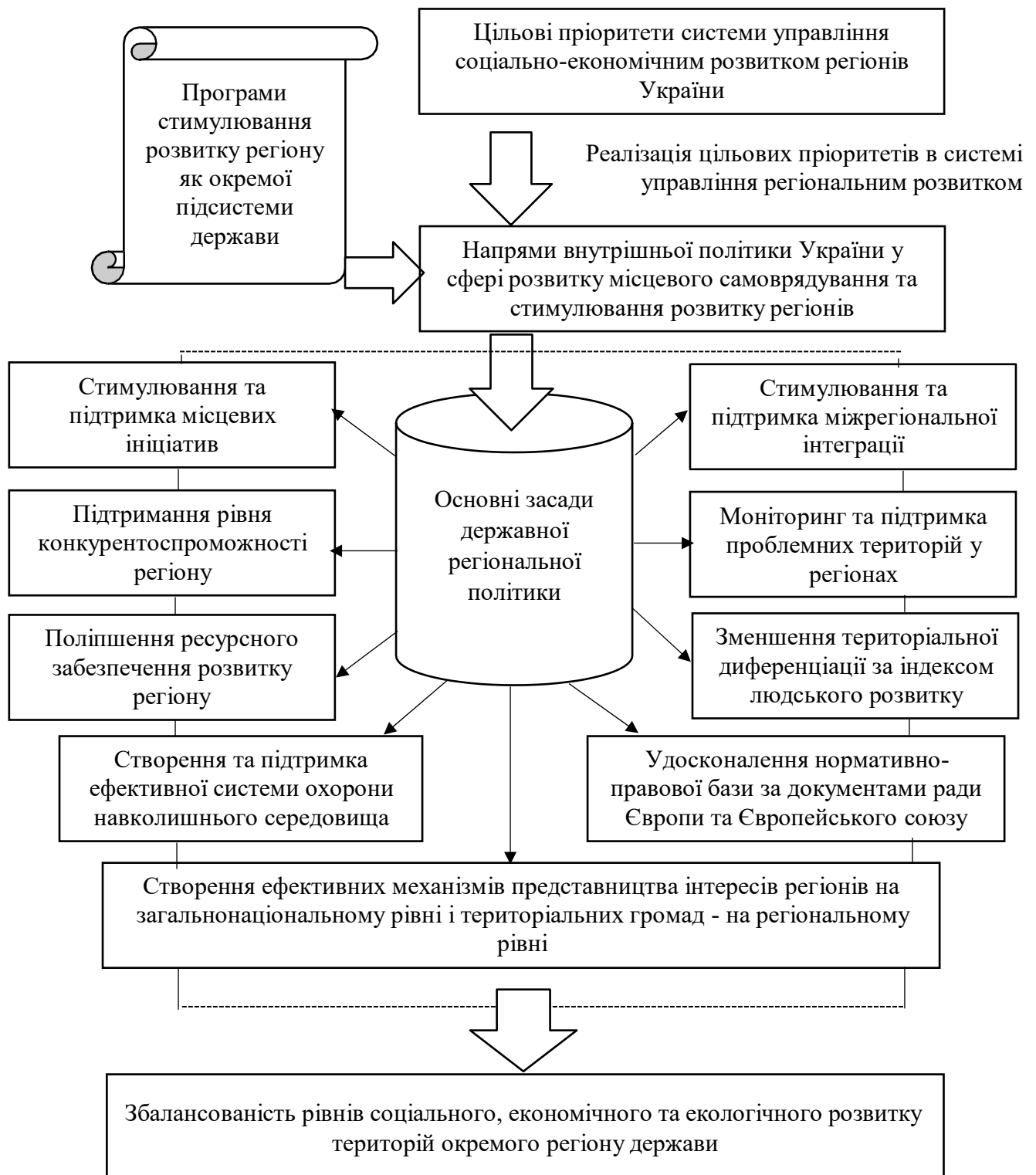

Рис.3.1. Схема реалізації цільових пріоритетів системи управління соціально-економічним розвитком регіонів

Джерело: [12]

В зазначених програмах стимулювання доцільно враховувати цільові напрямки забезпечення динамічного, соціально-економічного розвитку регіонів за рівними умовами для всіх регіонів держави [12]:

1) збалансованого (сталого) розвитку регіонів держави в інтересах усієї України (з метою підвищення рівня життя населення, подолання бідності та безробіття, формування середнього класу);

2) ефективного використання економічного, наукового та трудового потенціалу окремого регіону (з метою досягнення на цій основі підвищення рівня життя населення регіонів держави);

3) раціонального використання природних та інших ресурсів на території регіонів (з метою досягнення на цій основі оптимальної спеціалізації регіонів у виробництві товарів та послуг);

4) надання соціальних гарантій, визначених державою для населення регіонів (з метою додержання визначених державою соціальних гарантій для кожного громадянина незалежно від місця його проживання);

5) розвитку територіальної соціально-економічної інтеграції (з метою запобігання зростанню диспропорцій у межах окремого регіону для підтримки розвитку підприємництва за механізмами державно-приватного партнерства на регіональному рівні, сприяння розвитку економічно менш розвинутих та депресивних територій, створення умов для продуктивної праці населення обізнаного з питань організації та проведення підприємницької діяльності).

Реалізація вищенаведених цілей в системі управління розвитком регіонів України має ряд фундаментальних перепон, які стоять на шляху досягнення соціально-економічного розвитку регіональних територій, зокрема: відсутність можливостей для динамічного зростання кожного регіону на основі унікальної комбінації внутрішніх чинників та умов; високий ступінь централізації та сильна владна вертикаль із слабкими горизонтальним зв'язками, в тому числі між регіонами; відсутність довгострокового бачення розвитку країни та превалювання короткозорості в прийнятті рішень у сфері державної регіональної політики; низька спроможність регіонів стати рівноправним партнером центрального уряду в процесі реалізації регіональної політики; відсутність адекватного фінансування проектів розвитку в регіонах тощо.

Що стосується досліджуваного нами Південного регіону, то пріоритетні напрями його стратегічного розвитку мають набути розкриття у спеціальній цільовій стратегії розвитку Півдня України та регіональних стратегіях [14]:

- організація міжрегіональної співпраці щодо реалізації регіонами спільних заходів, спрямованих на розвиток туристично-рекреаційної сфери, транспортної інфраструктури, використання морегосподарського комплексу, зменшення екологічного навантаження на прибережну смугу, упровадження сучасних технологій переробки і утилізації побутових і виробничих відходів та впровадження принципів інтегрованого управління узбережжям;

- цілеспрямований розвиток альтернативної енергетики, з визначенням регіональних пріоритетів її видів (вітрова, сонячна, біопаливо);

- здійснення прикладних наукових досліджень, спрямованих на підвищення ефективності використання морських ресурсів, зокрема, збереження біологічного різноманіття, розвиток марикультури (штучного вирощування риби та морепродуктів);

- розвиток водного вантажного та пасажирського транспорту (в т.ч. прибережного судноплавства та судноплавства «ріка-море»), відновлення національного морського судноплавства, посилення координації міністерств, що здійснюють морську діяльність, та місцевих органів виконавчої влади; розвиток інфраструктури внутрішніх водних шляхів;

- технічна модернізація, комплексне технічне переоснащення портового господарства з метою наближення до світових стандартів функціонування, з використанням сучасних механізмів публічно-приватного партнерства, створення регіональних логістичних центрів у основних морських транспортних вузлах, створення регіональних портових кластерів, що об'єднують підприємства різних видів діяльності, пов'язаної з перевалкою та обробкою вантажів, а також із різноманітними сервісними послугами;

- поглиблення участі України в реалізації Стратегії ЄС для Дунайського регіону, налагодження взаємодії з органами виконавчої влади, органами

місцевого самоврядування, іноземними партнерами щодо участі у міжнародних проектах та залученні міжнародної технічної допомоги;

- розвиток агровиробництва на індустріальних засадах на основі впровадження результатів прикладних наукових досліджень, що здійснюються в регіоні, сучасних методів організації виробництва (кластери, агрокооперація, смарт-спеціалізація), відродження агропромислових кластерів;

- перебудова транспортної логістики приморських регіонів, яка має забезпечити з'єднання населених пунктів курортного значення між собою та з обласними центрами України (включаючи авіап перевезення між обласними центрами), безпечні та комфортні місцеві пасажирські перевезення;

- досягнення максимальної інклюзивності розбудови рекреаційнотуристичного потенціалу регіонів на основі широкого залучення територіальних громад до її планування та здійснення;

- детінізація туристичного сектору через спрощення системи ліцензування, врегулювання проблеми оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють діяльність на сезонній основі;

- розробка та впровадження територіальними громадами в курортних зонах програм модернізації об'єктів житлово-комунального господарства (насамперед – водопостачання та водовідведення), об'єктів соціальної сфери, транспортної інфраструктури, зокрема із залученням коштів міжнародної технічної допомоги;

- розвиток креативних індустрій на основі реалізації туристичного потенціалу регіону, використання етнонаціонального різноманіття регіону, створення нових туристичних локацій;

- проведення рекламної кампанії в Україні та за кордоном щодо туристичних можливостей приморських регіонів України, в т.ч. для поширення різних видів туризму (рекреаційного, пізнавального, медичного, конференційного тощо);

- розробка та впровадження спеціальних заходів щодо підтримання сталого розвитку прибережних територій, організація моніторингу сталого розвитку на рівні об'єднаних територіальних громад;

- розбудова основ згуртованості на регіональному та міжрегіональному рівнях з урахуванням особливостей територій компактного проживання національних меншин;

- послідовне формування вздовж адміністративної межі з окупованою територією АР Крим елементів інформаційної, комунікаційної та правової інфраструктури, об'єктів роздрібної торгівлі тощо для задоволення відповідних потреб громадян України, які проживають на анексованій території.

Отже, слід підсумувати, що формулювання нових підходів до регіонального розвитку в рамках трансформації та реалізації державної стратегії розвитку національної економіки та економіки міст вимагає комплексних підходів до державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Труднощі у нестабільному внутрішньому та зовнішньому середовищі мають не обмежувати розвиток міст та регіонів, а стимулювати реалізацію стратегічних планів і програм у рамках політики управління державою та міським господарством. Водночас для досягнення синергетичної ефективності необхідно використовувати самовідтворювані процеси регіональних економічних систем та безліч методів та інструментів. Гармонізація методів та інструментів має відбуватися на рівні методів та інструментів реалізації політики єврозони.

ВИСНОВКИ

Проблеми сталого розвитку України можна ефективно вирішувати, якщо зрозуміти сутність сталого розвитку як сучасної світової тенденції, узагальнити та систематизувати основні результати досліджень з даної теми.

Сталий розвиток регіону – це процес безперервної зміни якісних та кількісних характеристик регіональної соціальної, екологічної та економічної системи з метою досягнення динамічної рівноваги між суспільством, економікою та навколишнім середовищем та забезпечення кращого виживання майбутніх поколінь.

Аналіз концепції сталого розвитку та її застосування до стратегій і планів розвитку регіонів України показав, що основними напрямками сталого розвитку є кроки в економічній та соціальній сферах. Головною метою застосування концепції сталого розвитку в регіонах є орієнтація насамперед на населення та створення належних економічних, соціальних, культурних та екологічних умов для якісного життя та ефективного розвитку населення у відповідних регіонах.

Запровадження інтегрованого механізму формування та реалізації регіональної політики сталого розвитку проявляється у забезпеченні збалансованого розвитку всіх галузей економіки регіону на основі збалансованого використання ресурсів для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Особлива увага приділяється інноваціям, вдосконаленню системи управління, ефективній діяльності всіх економічних інститутів регіону.

Аналіз соціально-економічного розвитку регіонів показав, що за результатами 2021 року спостерігалися позитивні тенденції в динаміці виробництва основних напрямів розвитку промисловості, сільського господарства, будівництва та інвестицій регіонів в цілому. Фінансова децентралізація значно підвищила фінансову спроможність місцевих бюджетів.

Одним із основних показників економіки регіону є індекс ВРП, який дає змогу охопити всі характеристики регіональної виробничої структури, а ВРП на душу населення дозволяє виокремити найбільш продуктивні регіони України.

За підсумками 2020 року всі регіони продемонстрували приріст валового регіонального продукту на душу населення порівняно з показниками 2019 року, а в середньому по Україні цей показник сягнув 101 138,0 гривень (у 2019 році – 94633,0 грн.).

Об'єктом дослідження ефективності процесу сталого розвитку обрано Південний регіон. Вибір зумовлений тим, що територія характеризується вигідним географічним розташуванням, досить високим рівнем промислового та сільськогосподарського виробництва, а також потужним соціальним, науковим та ресурсним потенціалом зі стратегічною перспективою ефективного розвитку.

На основі аналізу можна виокремити наступні проблеми та виклики регіонів Півдня України:

1. Деіндустріалізація та відсутність промислового потенціалу в регіоні.
2. Суттєве скорочення транзитних можливостей у морських регіонах, а отже і в Україні в цілому.
3. Зміна кліматичних умов впливає на виробництво продукції сільськогосподарської галузі.
4. Вузька спрямованість туристичної індустрії на пляжний відпочинок, перевантаження інфраструктури прибережних зон.
5. Відсутність комплексного розвитку рекреаційних територій, туристичної та громадської інфраструктури внаслідок відновлення туристичних потоків внутрішнього туризму в Україні та великого потоку туристів у Миколаївській, Одеській та Херсонській областях.

Виявлені проблеми та труднощі соціально-економічної сфери Південноукраїнського регіону перешкоджають його модернізації та потребують їх вирішення, зокрема за рахунок ухвалення спеціальної стратегії розвитку економіки Південноукраїнського регіону та врахування цих проблем в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року.

Необхідно запровадити стратегічний підхід до національного регулювання регіонального розвитку, визначити пріоритети та можливості, правильно сформулювати цілі розвитку конкретних регіонів з урахуванням наявних ресурсів.

З метою вдосконалення стратегій і планів сталого розвитку регіонів України з сучасними умовами економічного розвитку рекомендується приділяти більше уваги впровадженню сучасних технологій, більш активного залучення інвестицій та раціональному використанню їх ресурсів і потенційних джерел, сприяння науковим принципам і правилам концепції сталого розвитку регіонів.

Крім того, розвиток національної та міської економіки потребує комплексних методів державного контролю соціально-економічного розвитку регіонів з метою формування нових підходів до регіонального розвитку в рамках трансформації та реалізації національних стратегій. Нестабільні внутрішні та зовнішні екологічні проблеми не повинні обмежити розвиток міст і регіонів, але сприяти стратегічному плануванню та реалізації в рамках національної та міської політики управління. Водночас для досягнення синергетичної ефективності необхідне також використання процесу самовідтворення регіональної економічної системи та різноманітних методів та засобів. Підходи та інструменти мають бути скоординовані на рівні методів та інструментів реалізації політики єврозони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багров Н. В. Региональная политика устойчивого развития. К.: Лыбидь, 2002. 256 с.
2. Брянцев В.О. Сталий розвиток регіону: сучасні підходи та принципи. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Том 29 (68). № 3, 2018. С. 87-90
3. Буркинский В. Б. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития / В. Б. Буркинский, В. Н. Степанов, С. К. Харичков. Одесса: Феникс, 2005. 575 с.
4. Бутов А.М. Інноваційна діяльність регіону: теоретичний аспект. *Науковий вісник НЛТУ України: збірник наук.-техн. праць*. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.13. С. 160–166.
5. Генціаж Я., Гнидюк М. Інституційні механізми регіонального розвитку України: шлях до майбутнього. *Збірник наук. праць УАДУ*. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. Вип. 2. Ч. 1. С. 66–73.
6. Герасимчук З.В., Вахович І.М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: монографія. Луцьк: Вид-во ЛДТУ, 2002. 248 с.
7. Головне управління статистики в Миколаївській області URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> (дата звернення – 29.08.2022)
8. Головне управління статистики в Одеській області URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (дата звернення – 29.08.2022)
9. Головне управління статистики в Херсонській області URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua> (дата звернення – 29.08.2022)
10. Данилов-Данильян В. И. Устойчивое развитие будущее Российской Федерации / В. И. Данилов-Данильян // Россия на пути к устойчивому развитию. М.: РЭФИА, 1996. 50 с.
11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення – 29.08.2022)

12. Добрик Л., Коренюк Л., Руденко М., Железняк В. Чинники впливу на систему управління соціально-економічним розвитком регіонів України. Review of transport, economics and management. 2021. Iss.6 (22). С. 79-90
13. Доклад Конференции Организации Объединенных Наций по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, 3–4 июня 1992 г.). URL: <http://gbpp.org/wp-content/uploads/2014/04/%D0%A0%D0%B8%D0%BE-1992.pdf>. (дата звернення – 29.08.2022)
14. Жаліло Я. А., Филипенко А. О., Шевченко О.В. Рушії стратегічного розвитку регіонів півдня. Аналітична записка. Серія ««Регіональний розвиток»». 2020. № 4. С. 8
15. Желюк Т.Л. Планування соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Тернопільської області) : автореф. дис. к.е.н.: 08.02.03. Київ, 2000. 20 с.
16. Жибак М., Жибак Д. Еколого-економічні аспекти сталого розвитку регіону. *«Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення»*, матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2021. С. 64-65
17. Зварич О. Системно-функціональні детермінанти економічного розвитку регіонів України: монографія. Івано-Франківськ, 2019. 304 с.
18. Ільченко В. М., Горященко Ю. Г. Удосконалення підходів до стратегування та маркетингового планування сталого розвитку регіону. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 4 (21). С.381-389.
19. Інститут сталого розвитку URL: <http://iisd.iisd.ca>. (дата звернення – 29.08.2022)
20. Іртищева І.О. Стратегічні імперативи сталого розвитку регіону в трансформаційних умовах / І.О. Іртищева, О.П. Павленко, Д.С. Войт, І.І. Дубинська, О.І. Головіна // *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»: зб. наук. пр.* / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2020. № 1. С. 392-404.
21. Качала Т.М., Василюк С.В., Шафієва Л.Г, Степанець І.В. Структура та технології організаційно-економічного механізму впровадження регіональної

- політики сталого розвитку. *Вчені записки Університету «КРОК»*. №1(61), 2021. С. 10-21
22. Квятковська Л.А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Одеса, 2013. Вип. 1(48). С. 85–89.
23. Лелеченко А.П. Комплексний механізм формування й реалізації регіональної політики сталого розвитку в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 31 (70) № 2. 2020. С. 121-126
24. Менеджмент регіонального розвитку: монографія / за ред. О.В. Васильєва, К.А. Фісуна; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ. 2010. 375 с.
25. Методологія планування регіонального розвитку в Україні: Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. К.: Проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку України», 2016. 159 с.
26. Миронова Т.Л. Социально-экономическое развитие региона: диагностика и территориальное планирование: монографія. Симферополь: Изд-во КРП «Крымучпедгиз», 2008. 460 с.
27. Наше общее будущее: доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР). М.: Прогресс, 1989. 372 с.
28. Нижник Н.Р. Державне управління в регіонах України. *Вісник Української Академії державного управління при Президенті України*. 2001. № 2. С. 425–434.
29. Павленко О.П. Екологізація торгівельної діяльності в умовах сталого розвитку. «Zrównoważony rozwój: zmiany społeczne i ekonomiczne» (Sustainable development: social and economic changes). Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. (1,0 друк. арк., особистий внесок: Екологізація в умовах сталого розвитку на мезо- та макрорівнях – 0,5 друк. арк)
30. Паршин Ю.І. Забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства: концепція та методологія. Дис.. на здобуття наук. ступ докт. ек. Наук за спец. 08.00.03 Економіка та управління національним господарством. Дніпро, 2017, 493 с.

31. План заходів на 2021-2023 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджений розпорядженням КМУ від 12 травня 2021 р. No 497-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-u-20212023-a497r>. (дата звернення – 29.08.2022)
32. Приймак В., Прийма С. Порівняльний аналіз динаміки соціально-економічних процесів у регіонах України. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2020. Випуск 58. С. 62-71
33. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 No156-VIII. Офіційний вісник України. 2015. No 18. Ст. 470.
34. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року No695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення – 29.08.2022)
35. Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 No1071. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnoyi-cilov>. (дата звернення – 29.08.2022)
36. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 No2850-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. No51. Ст. 548.
37. Прямухіна Н.В. Управління сталим соціально-економічним розвитком регіонів України. *Публічне управління для сталого розвитку: виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції*. 27-28-травня 2021 р. Маріуполь (Україна). Маріуполь-Київ: ПП Халіков Р.Р., 2021. С. 228-232
38. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / за ред. З.С. Варналія. Київ: Вид-во «Знання України», 2005. 498 с.
39. Родченко В. Б., Прус Ю. І. Стратегічні пріоритети просторово-економічного розвитку регіонів України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2020. Вип.16. Т.1. с. 133-145.

40. Романчукевич М. Й., Кіцелюк У. М. Аналіз соціально-економічного розвитку регіонів в умовах нестабільності. *Бізнес-Інформ* № 5. 2020. С. 136-144.
41. Саєнко Г.В., Папаїка О.О. На шляху до сталого розвитку економіки: господарський механізм взаємодії. Донецьк: Вид-во ДонДУЕТ ім. Туган-Барановського, 2005. 928 с.
42. Старикова Г. В. Сталий розвиток регіону: стратегії та програми. Наукові перспективи. № 3(21). 2022. С. 35-47
43. Стеченко Д.М. Інноваційна політика підвищення конкурентоспроможності економік регіонів України. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2008. № 24. С. 114–119.
44. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / А.С. Гальчинський та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. Офіц. вид. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2004. 413 с.
45. Томарева-Патлахова В. В. Пріоритетні напрями регулювання соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 6. С. 38-43
46. Український Південь: сучасні виклики та стратегічні пріоритети розвитку / [А. Єрмолаєв, В. Лупацій, О. Маркєєва, Л. Поляков, В. Потапенко, І. Клименко, В. Романова, С. Таран, В. Ємець, С. Денисенко]. К.: Інститут стратегічних досліджень, 2014. 46 с.
47. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Правове забезпечення сталого розвитку регіонів України. *Економіко-правові аспекти сталого розвитку: держава, регіон, місто: матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції* (7 червня 2019 р., м. Київ). Київ: Наук. ред. В.А. Устименко. НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. С. 181-186.
48. Цілі сталого розвитку на 2016-2030 роки, затверджені Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015. URL:

<http://www.un.org.ua/ua/tsilirozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

(дата

звернення – 29.08.2022)

49. Ярыгина Т. В. О формировании стратегии устойчивого развития России. Материалы работы межпарламентской группы. Стенографический отчет государственной думы РФ от 2 октября 2002 г.